

kromopodnikatelské vůbec. Soupis určitých předmětů mívá rovněž v zápětí dispoiční obmezení dočasného trvání. Obmezení vývozu a průvozu jsou dalekosáhlá a podrobuji vlastně skoro celý zahraniční obchod vývozní a průvozní přímému vlivu státu. Také četná zařízení, vyvolaná v život novou úpravou oběhu statků, zůstanou asi trvale a tím ovšem budou dosavadní soukromohospodářské podniky obmezeny, po případě vůbec vyloučeny.

## Snahy o celní unii Rakousko-Uherska s Německem.

Dr. Josef Gruber.

### I.

Těžisko války se ze západu a severovýchodu přesunulo dočasně či trvale na jihovýchod, císařský dvojspolek dožnal přidružením se Bulharska nerušeného již spojení s Tureckem i Malou Asií a napříč Evropy jako klín mezi francouzsko-anglickým západem a ruským východem rýsuje se nové imperium, které — byť i zatím ze států zachovávajících zcela svoji politickou suverenitu — by od Severního a Baltického moře přes Bulharsko a Turecko Malou Asií a Syrií sahalo až k zálivu Perskému, od ústí Rýna a Labe, Odry a Visly až k ústí Eufratu a Tigridu, od Antverp a Hamburku přes Berlín, Vídeň, Budapešť, Sofii, Cařihrad až k Bagdadu s dvěma hlavními obchodními přístavy, Hamburk a Cařihrad, a s řadou vedlejších na moři Severním a Baltickém, Jaderském i Egejském, na pobřeží maloasijském i syrském a perském i s velikolepým železničním spojením od Hamburku přes Berlín a Cařihrad až do Jerusalema a Bagdadu.\*)

Toto nepřetržité imperium, v jehož hranicích byli by vedle vůdčích Němců národové slovanští, Maďaři, Turci a kmeny západoasijské a vedle protestantů, katolíků, pravoslavných i mahomedáni, předpokládá spojení Německa s Rakousko-Uherskem a Tureckem i Bulharskem, jehož prvním stupněm jest ovšem užší hospodářské spětí a co možná úplná celní unie naší monarchie s Německem. Teprv Rakousko-Uherskem stává se Německo státem středomořským, překračuje Alpy a dospívá k Terstu, Soluni, Cařihradu a Smyrně, teprv Rakousko-Uherskem a zeměmi s ním na jihovýchodě sou-

\*) Srv. K. v. Winterstetten, Berlin—Bagdad, neue Ziele mitteleuropäischer Politik, Mnichov. 10. vyd. 1915; Arthur Dix, Der Weltwirtschaftskrieg, Lipsko 1914; Prof. Dr. W. Gerloff, Der wirtschaftliche Imperialismus u. die Frage der Zolleinigung zwischen Deutschland u. Österreich-Ungarn, Stuttgart-Berlin 1915.

sedícími dostává se Německu obvodů, které by při náležitém zintenzívnění své zemědělské produkce učinily výživu Německa trvale nezávislou na přívozu zámořském nebo ruském.

Myšlenka celního sjednocení Rakouska s Německem má dlouhou již historii,\*) bezmála stoletou! Až do r. 1775 tvořily rakouské země dědičné deset celních obvodů, teprv 15. července 1775, 43 léta před vydáním proslulého jednotného celního tarifu pruského, Marie Terezie na radu Koblenzovu vydala pro ně jednotný celní řád, první to celní sloučení na půdě středoevropské — arci sloučení zemí pod žezlem jediného panovníka se nalézajících — a Josef II. chtěl odstraniti též mezicelní čáru mezi Rakouskem a Uhrami, což ztroskotalo především o rozdílnosti daňového zákonodárství, celní sloučení s Uhrami neprovedeno pak za celého předbřeznového absolutismu přes to, že všechny říšské sněmy uherské od r. 1802 do 1830 zrušení mezicelní čáry dvorním úřadům vídeňským přímo nabízely.\*\*\*) Směr rakouské celní a obchodní politiky byl přes prozíravé svobodnější názory Kounicovy a Metternichovy přísně ochranný, ba dokonce prohibiční, státnické umění v obchodní politice vyčerpávalo se zákazy dovozu a vývozu.

\*) Srv. články Dr. Josef Gruber, Problémy světo hospodářských obvodů a idea celní unie mezi Rakousko-Uherskem a Německem, Naše Doba ročn. 1915/6, str. 1 a násl. a 87 a násl. a Dr. Gruber, Otázka užšího hospodářského spěti Rakousko-Uherska s Německem, Česká Revue 1915 str. 449 a násl., jichž zde částečně použito; Philippovich, Ein Wirtschafts- und Zollverband zwischen Deutschland und Österreich-Ungarn, Lipsko 1914; Diehl, Zur Frage eines Zollbündnisses zwischen Deutschland und Österreich-Ungarn, Jena 1915; Jastrow, Die mitteleuropäische Zollannäherung und die Meistbegünstigung, Lipsko 1916; Gerloff, Der wirtschaftliche Imperialismus u. die Frage der Zolleinigung zwischen Deutschland und Österreich-Ungarn, Stuttgart-Berlin 1915; Julius Wolf, Ein deutsch-österreichisch-ungarischer Zollverband, Lipsko 1915; Fr. Klein, Die Kulturgemeinschaft der Völker nach dem Kriege, Lipsko 1915; Friedrich Naumann, Mitteleuropa, Berlin 1915; v. Liszt, Ein mitteleuropäischer Staatenverband, Lipsko 1914; H. J. Losch, Der mitteleuropäische Wirtschaftsblock und das Schicksal Belgiens, Lipsko 1914; Dr. Gustav Stolper, Studien zur künftigen Handelspolitik der Monarchie, Der österr. Volkswirt z 30. října, 13. a 27. listopadu a 4., 11., 18. a 25. prosince 1915; Jastrow, Textbücher zu Studien über Wirtschaft und Staat, sv. I. Handelspolitik, Berlin 1912; Beer, Die österreichische Handelspolitik im 19. Jahrhundert, Vídeň 1891; Bosc, Zollallianzen und Zollunionen in ihrer Bedeutung für die Handelspolitik der Vergangenheit und Zukunft, z franc. přeložil Dr. S. Schilder, Berlin 1907; Géza Lukács, Die handelspolitische Interessengemeinschaft zwischen dem Deutschen Reiche und Österreich-Ungarn, Goňinky 1913. Ostatní knihy a časopisecké státi budeme citovati příležitostně. Všechnu literaturu ani nelze uvésti, lze říci, že snad každý týden přináší novou o věci knihu a článků časopiseckých je již do set, všechno arci různé kvality. — V těchto statích hodláme podati nejprve historii snah po celní unii rakouskoněmecké v obchodněpolitické praxi a v literatuře až do nynější války, pak imperialistické snahy moderních států, přehled nynějších projevů a jejich kritiku i konečně kritiku snah o celní unii s hospodářského hlediska rakouského i českého.

\*\*) Viz doleji referát o Sieghartově spise Zolltrennung und Zolleinheit.

Zatím v Německu nejprve Prusko sjednotilo alespoň celně r. 1818 svá nesouvislá území na podkladě daleko mírnější ochrany, v dalším vývoji vytvořily se obchodní a celní spolky prusko-hesenský na severu a jihoněmecký na jihu, jež se po překonání četných obtíží od 1. ledna 1834 sloučily v proslulý »celní spolek« německý. Německo bylo tedy skoro celé obchodně spojeno v jediný obvod, na venek uzavřený, uvnitř s bezcelným stykem obchodním, a sice bez Rakouska.

V Rakousku Metternich již od převzetí kancléřství v r. 1821 zápasil pro zrušení prohibiční soustavy a pro svobodnější obchod alespoň s německými státy spolkovými a, ovšem i z politických důvodů, pro vstup Rakouska do německých spolků celních, obchodněpolitické sblížení spolkových států německých měl ostatně na zřeteli již čl. 19. spolkové akty z r. 1815. Ale dvorská komora již r. 1830 k dotazu císařovu rozhodně odmítla, odvolávajíc se na odpor průmyslnictva i na dobrozdání místodržitelů ze všech zemí české koruny, Haliče i obojích Rakous; jenom Tyrolsko bylo pro zachování prohibiční soustavy. Když nyní 1. lednem r. 1834 došlo ke konečnému utvoření jednotného německého celního spolku, chovaly se vláda i průmysl v Rakousku v první době k novému útvaru »skepticky, odmítavě nebo lhostejně«, a sotva poznáván dosah toho, co se tam v Německu děje nejen hospodářsky, nýbrž i politicky. Teprve znenáhla pronikalo hlubší poznání.\*) Prozíravý Metternich arci od samého počátku vystihl nebezpečí, jaké znamenal celní spolek pro postavení monarchie v německém bundu, a v pamětním spise z 20. prosince 1841 ukazuje na nového komerčního ducha, který celním spolkem byl vzbuzen, i na odloučení Rakouska od ostatního Německa v oboru hmotných zájmů pokládal za účelné, aby císařství uzavřelo s celním spolkem smlouvu. Národní význam celního spolku byl zatím již obecně uznán a s nadšením zdůrazňován.\*\*)

\*) »Že tak zvláštní svazek přes svůj dle všeho zdání pouze hospodářský ráz směřuje k politickému sjednocení Německa, nebylo ve Vídni zneuznáváno a vzbuzovalo jistě ihned v nejvyšších kruzích státní správy nedůvěřivý zájem. Čím více v něm (však) spatřována nepřátelská politická koncepce, tím větší byla spočátku náklonnost níže ceniti a skepticky posuzovati jeho účinky hospodářské.« (Sieghart str. 108.)

\*\*) Sieghart cituje (str. 115) dva zajímavé výroky, Košutův a Nebeniův. Košut v Budapešti Hirlapu r. 1842 prohlašoval, že »spolek německých knížat za 25 let neučinil pro politickou jednotu německého národa ani z daleka tolik, jako celní spolek během osmi let«. Nebenius, jeden z nejhorlivějších literárních předbojovníků celního spolku, napsal r. 1840: »Přijde čas, kdy německý celní spolek upře svůj zrak žádostivě na Rakousko. Každý krok, který podpo-



Zatím také uherští stavové pod vlivem učení Bedřicha Lista o národním clu ochranném přešli pod vedením Ludvíka Košuta k politice celní ochrany, kdežto správce rakouské hospodářské politiky Kübeck znovu se chopil josefinského programu celní unie Uher s Rakouskem, společnou stejnou celní soustavu s Německem však pokládal »vůbec a se zřetelem na rakouské poměry a zájmy« za neproveditelnou.\*)

Přes to však, že připojení Rakouska k celnímu spolku přály i státy jihoněmecké a tehdy i Prusko, dosáhl Metternich pouze, že uzavřena 19. listopadu 1847 s Pruskem smlouva alespoň o úlevách zahraničního obchodu, zejména s hospodářskými produkty, a přípověď jeho případného rozšíření na některé další předměty.

Dne 21. listopadu 1848 jmenován ministrem obchodu tehdy 50letý Karel Ludvík Bruck, rodem z Porýnska, původně obchodník, pak tvůrce a ředitel terstského Lloyd, který nabýv téměř 30letou obchodní činností velké znalosti obchodu nejen rakouského, pokládal úpravu rakouské zahraniční tržby za jeden z prvních svých úkolů. Prosadiv po porážce maďarského revolučního vojska u Világoše od 1. října 1850 zrušení celní hranice mezi Rakouskem a Uhrami, vzkřísil dávný sen o veliké střeoevropské říši o 70 mil. obyv. s jednotným celním územím pod primátem Rakouska. Založiv jednotný hospodářský obvod rakouskouherský, přinášel Bruck do německého celního spolku na tehdejší poměry mohutné territorium a nabízel velký cíl: hospodářský obvod od Hamburku do Řavy a od Gdanska do Benátek.\*\*)

ruje dunajskou paroplavbu, každá událost, která slibuje šťastné rozřešení temných spleťtých poměrů Orientu, přinese blíže onen okamžik. Avšak nechť je tento ještě sebe vzdálenější, naše důvěra v sílu a moudrost našeho jihovýchodního sousedního státu nedává v nás vzniknouti pochybnosti, že s této strany i německému obchodu ještě krásnější svítne jítěnka...« Sieghart — známo, že dobrý Rakušan a také odpůrce celního spolku s Německem — podotýká, že Nebeniova předtucha směřovala k daleké, »ještě velmi daleké budoucnosti«, aniž bylo v ní co tušeno, že mezi jeho dobou a jeho budoucnostními nadějemi najdou ještě místo rakouskopruská válka z r. 1866, založení dvou celněpoliticky oddělených říší v střední Evropě a konečně jejich svazek politický.

\*) Adolf Beer, Die österr. Handelspolitik im neunzehnten Jahrhundert, str. 50 a násl., str. 73.

\*\*) V proslulém svém prohlášení »Vorschläge zur Anbahnung der österreichisch-deutschen Zoll- und Handelseinigung« ve Wiener Zeitung 26. října 1849 navrhol Bruck pro úplné celní sloučení Rakouska a Německa v onu velikou střeoevropskou říši o 70 mil. obyvatelstva s jednotným celním územím od Adrie až k moři Severnímu a Baltickému čtyři tříleté stupně, z nichž první měl býti podstatně věnován vnitřním celním reformám a zlevnění tuzemské produkce, načež v dalších třech měla býti cla postupně snižována na tři, dvě a jednu čtvrtinu celních sazeb proti cizině platných a na konec zcela zrušena. Současné měly býti uzavírány dohody o společných měrách, vahách a mincích,



Po přípravách od jara 1849 trvavších\*) vyhlášen dne 6. listopadu 1851 s platností od 1. února 1852 nový celní tarif daleko svobodnější, který byl prvním jednotným celním tarifem pro celou říši, tři čtvrti století od celního sjednocení Předlitavska, 32 roky po Prusku, 16 roků po německém celním spolku. Již po dvou letech, 8. prosince 1853, nahrazen však tarif tento novým, opět značně mírnějším a jednodušším.\*\*)

Zatím v Rakousku dne 4. března 1849 v Olomouci oktroyována nová centralistická ústava, která dědičné země rakouské spolu s Haličí, Uhrami a Horní Itálií slučovala v jednotnou říši, kdežto v Německu Prusko založilo téhož roku německý spolkový stát, k němuž ze 35 německých států náleželo 27, z větších všechny kromě Rakouska, Bavor a Vřtemberska. Naproti snahám rakouským o celní spojení celého Rakouska a Německa (min. Schwarzenberg z důvodů politických,\*\*\*)) Bruck ze zájmu o velikou celní jednotu německou) Prusko poukazovalo k tomu, že německá spolková ústava zahrnuje toliko »německé« země Rakouska, a také Anglie a Rusko, jimž myšlenka zřízení velkého středoevropského sdružení hospodářského, »jež se přece přirozeně státi musilo i politickým a vojenským,†) chystaly se k protestům pro porušení stanov bundovních. Bruck ve smyslu svých starších projevů marně dovozoval význam veliké teritoriální jednoty se vším možným spojením do všech končin světa,††) marný byl i pokus dosíci cel-

---

o shodném právu směnečném a obchodním, námořním i živnostenském, o úpravě poříční plavby, pošt, železnic a telegrafů. Toho všeho podmínkou bylo především ujednocení samého celního obvodu rakouskouherského, t. j. zrušení dosavadní celní čáry mezi Rakouskem a Uhrami, jež 1. říjnem 1850 také provedeno.

\*) Na jaře 1849 svolána byla Bruckem do Vídně komise ku změně celního tarifu, a když návrh tarifu byl vypracován, svolán v lednu 1851 kongres zástupců všech skupin hospodářských i mužů vědy, který zasedal do 20. února.

\*\*) Na místo 30 tříd tarifu z r. 1851 měl jich nový tarif jen 22, místo 105 oddělení jen 80, místo 340 položek jen 265, nejvyšší sazba 600 zl. za celní cent snížena na 250 zl., průvozná cla dílem zrušena, dílem zmírněna na 6—15 kr. za celní cent, nízká vývozní cla zůstala jen pro nečetné druhy zboží, zákazy přívozu dovoleny jen pro nebezpečnoství zdravotní.

\*\*\*)) Srv. O. N. 1910. str. 519.

†) Philippovich na uv. m. str. 17.

††) »Teprv spolek celé Německo a Rakousko objímající bude netoliko Labě, Vezery, Emži, Odru nedělené a zcela zváti svými, bude objímati i Adrii i moře Severní a Baltické, a mravní váha svazku miliony lidí zahrnujícího, politická váha obchodního obvodu, jakému dějiny neznají rovna, vydobude si brzy i toho, co mu k vyplnění jeho světohistorického poslání ještě chybí« (cit. u Philippoviche, str. 16, z pamětního spisu 30. května 1850 sdělaného).

ního sjednocení alespoň se státy jihoněmeckými.\*) Po dlouhém jednání dosaženo pro odpor Pruska jen toho, že 19. února 1853 uzavřena první celní a obchodní smlouva Rakouska s Pruskem a celním spolkem s platností od 1. ledna 1854 do 31. prosince 1864.\*\*\*) Současně vešel v platnost zmíněný nový celní tarif rakouský 8. prosince 1853 vydaný. V roce 1860 měli se dle čl. 25. únorové smlouvy zástupci smluvných států sestoupiti k jednání o celní jednotě nebo o dalekosáhlých úlevách obchodních a všemožném přiblížení a vyrovnání oboustranných celních tarifů, kdyby nedošlo k celní jednotě. Kdežto však Rakousko dalšími slevami celními vstup do celního spolku německého připravovalo, Prusko v jednáních od r. 1860 mezi spolkovými státy o obnovení spolku v r. 1865 a přijetí Rakouska v celém obvodu mocnářství vedených přes diplomatické projevy ochoty činilo vše, aby přístup Rakouska zmařilo, a prohlásilo účel únorové smlouvy z r. 1853 prostě za nedosažitelný. K tomu přistoupily také změny ve směrech obchodní politiky světové. Dne 23. ledna 1860 uzavřela ochranářská dosud Francie proslulou Cobdenovskou smlouvu s Anglií, která poslední zbytky cel v Anglii odstranila a cla ve Francii alespoň zmírnila, obsahovavši zároveň (po prvé) všeobecnou klausuli o nejvyšších výhodách. Brzy na to vyslovila Francie ochotu uzavřít podobnou smlouvu s celním spolkem německým. Prusko chopivši se nabídky uzavřelo neptajíc se ostatních vlád německých s Francií dne 29. března 1862 obchodní smlouvu, která dalekosáhlým snížením cel a poskytnutím všeobecných celních výhod (čl. 31) předem již vylučovala vstup Rakouska do celního spolku nebo poskytnutí jakékoli přednosti Rakousku celním spolkem.\*\*\*)) Došlo tudíž 11. dubna 1865 opět jen

\*) Středoevropská jednota celní byla by tehdy dle domnění Philippovichova k sobě připoutala též Itálii a Balkán: Rakousko zahájilo již tehdy stavbu dráhy z Vídně do Terstu a od r. 1838 zařídilo »jako první německý stát« pravidelné lodní spojení Terstu s Orientem, Lloyd, který převzal r. 1851 i službu poštovní (Philippovich na uv. m. str. 21).

\*\*) Smluvní státy se zavazovaly obchod mezi oběma obvody žádnými zákazy neobmezovati vyjímajíc tabák, sůl, střelný prach, hrací karty a kalendáře, zákazy z důvodů zdravotních a zákazy potřeb válečných v mimořádných případech. Snížení cla činilo většinou 25%, u některých předmětů dokonce 10% všeobecného tarifu.

\*\*\*)) Cla na hranici francouzskopruské byla tak nízká, že by při celní jednotě Rakouska s Německem byl rakouský průmysl býval ohrožen, ba i s připočtením cel placených na hranici pruskorakouské byl souhrn obojích cel některých důležitých tovarů značně nižší nežli autonomní cla rakouská, která přece proti Francii platiti měla, i musilo tudíž Rakousko prozatímným tarifem z r. 1865 některá svoje cla naopak zvýšiti. Dále by podle všeobecné klausule o nejvyšších výhodách všeliké výhody, jež by bylo Prusko nebo celní spolek poskytly Rakousku, byly ihned platily také pro Francii.

k uzavření obchodní smlouvy Rakouska s celním spolkem a válka r. 1866 zmařila snahy o celní jednotu rakouskoněmeckou na půl století nadobro.

Válka a uherské vyrovnání z r. 1867, kterým po prvé zajištěn účinný vliv Uher na obchodní politiku monarchie, učinily nezbytnou novou úpravu obchodních poměrů. Brala se v obecném proudu doby i dle agrárních zájmů Uher směrem liberálním (obchodní smlouvy r. 1865 a 1869 s Anglií a r. 1866 s Francií, aby se Rakousku celními ústupky získal peněžní trh západoevropský, r. 1867 s Itálií, r. 1868 s Německem atd.). Krise r. 1873 způsobila obrat a sesílila volání po ochraně domácího průmyslu, zejména když vybudování železnic silně zostřílo účinky úlev celních. Vláda rakouská usilovala sice o obnovu tarifní smlouvy s Německem Bismarck však, zahájiv památným »prosincovým listem« ke spolkové radě nový přísně ochranářský směr obchodní politiky německé,\*) nechtěl nyní leč uzavření pouhé smlouvy o nejvyšších výhodách, jež také uzavírány a každoročně prodlužovány až do r. 1887. Tarify celní stále zvyšovány, po autonomním celním tarifu našem z 27. června 1878 následoval německý z 15. července 1879 s jeho novelami z r. 1881, kdežto v Rakousku nařízeno placení cla ve zlatě a nový autonomní celní tarif z 25. května 1882 vedle opět a velice zvýšených cel finančních zvyšoval silně i cla na výrobky průmyslové a rozšířil celní ochranu v sazbách arci velice mírných\*\*) po prvé i na produkty zemědělské. Zároveň s třetím rakouskouherským vyrovnáním celní novelou z 21. května 1887 celní ochrana znovu stupňována, na což odpovědělo Německo opětným zvýšením svých cel agrárních.

S odvratem celní politiky od liberalismu, který zvláštních celních svazků nepotřebuje, a s příkrou ochranářskou politikou Spojených států a Ruska a později též Francie, hospodářský rozvoj Německa i Rakouska ohrožující, vynořily se znovu staré plány celní unie rakouskoněmecké. Tentokrát Německo počalo vyjednávat o dohodu stran tarifní smlouvy, v níž Rakousko-Uhersku slibovalo přednostní cla na pšenici, žito, oves a dobytek — vůdčí

\*) List tento, z 15. prosince 1878, otištěný v Jastrowových Textbücher zu Studien über Wirtschaft und Staat, sv. I. Handelspolitik, str. 58 a násl., hlásá »celní soustavu . . ., která uvnitř mezi finančním zájmem daných poskytuje veškeré tuzemské produkci přednost před zahraniční produkcí na domácím trhu«.

\*\*) Žito 25 kr., pšenice 50 kr., mouka 1 zl. 50 kr. za q, ale již r. 1887 clo zvýšeno z pšenice a žita na 1 zl. 50 kr. a z mouky na 3 zl. 75 kr. za cent.



ideou bylo tedy doplnění dvou různě vyspělých hospodářských obvodů, průmyslového Německa s tehdy ještě agrární monarchií rakouskouherskou. Vláda naše naopak navrhovala vzájemné všeobecné celní výhody: pro zboží, přecházející oboustrannou celní hranici, měl býti vydán mírný tarif vnitřní, kdežto naproti ostatním státům mělo nastati uzavření vyššími cly vnějšími a mezi sazbami tarifu vnějšího a vnitřního měl býti jistý vztah v tom směru, že by snížení jeho alespoň u jistých skupin zboží smělo nastati jen v dorozumění obou smluvných stran.

Vyjednávání dělo se koncem r. 1882, tedy krátce po uzavření trojspolku — již tehdy šlo tudíž doplnění politického svazku hospodářským — zmařilo se však, jelikož patrně Bismarck, usiluje o další zvýšení celní ochrany, nechtěl se vázati smlouvami s Rakousko-Uherskem.\*\*)

Ustavičné zdražování životních potřeb, podvázání exportu a vratkost všech celních poměrů, když tarify celní nebyly již mezinárodními smlouvami vázány a v nejdůležitějších státech autonomní tarif následoval za tarifem, přivodily znovu obrat v obchodní politice rakouské i německé. Ohlásil jej Bismarckův nástupce Caprivi v říšském sněmu německém dne 10. prosince 1891 řečí právě dnes zmínky hodnou,\*\*\*) zároveň uvažoval pak znova o celní unii rakouskoněmecké.†) Podařilo se mu alespoň tolik, že se Německo a Rakousko-Uhersko shodly vésti na podkladě své vzájemné obchodní smlouvy z r. 1892††) obchodněpolitická vy-

\*) Gerloff, Der wirtschaftliche Imperialismus, str. 23.

\*\*) Srv. k tomu všemu Gerloff, Die Finanzpolitik des deutschen Reiches, Jena 1913; Karel Renner, Vorgeschichte der Idee einer mitteleuropäischen Zollvereinigung, Arb.-Zeitung 28. května 1915.

\*\*\*) Jest otištěna rovněž v Jastrowovi (Textbücher, I., str. 61 a násl.). Vyjímáme tento odstavec: »Přišel v poslední době k vědomí národů světodějinný jev, jež vysoko cením: Je to tvoření velikých říší, sebevědomí těchto říší, snaha se proti jiným uzavřítí. Náš východní soused má v moci území, které sahá od pásma severně od Himalaje až k moři Ledovému; on je s to téměř všechny produkty, jichž říše potřebuje k své existenci, samostatně vyrobiti, a má pro svou práci velikou expansivní sílu; veliké úkoly čekají v tomto směru na ruskou říši. Za Atlantickým oceánem obyvatelstva Spojených států amerických rok od roku přibývá; a přibývá i jejich vědomí síly i energie, s jakou sledují své vlastní zájmy.« A zmíniv se o Australii a Číně dodal: »Dějístě světových dějin se rozšířilo: tím se změnily i proporce, a stát, který jako evropská velmoc hrál roli v dějinách, může, pokud přijde na jeho hmotnou sílu, v dohledné době přináležeti ke státům malým.«

†) Caprivi jednal prý již v r. 1891 v Miláně s Crispim o celní unii celého trojspolku, jehož provedení zmařeno prý bylo toliko odchodem Crispiovým.

††) Německo snížilo proti naší monarchii svá cla na obilí, dříví a dobytek, z čehož jsme arci měli prospěch jen, dokud nedošlo k obchodní smlouvě německoruské.

jednávání s jinými státy společně, a vskutku projednány společné obchodní smlouvy — \*první to a jediný případ společné obchodní politiky dvou velmocí\*\*) — s Itálií, Švýcarskem a Belgií, uzavřena síť obchodních smluv, jimiž politický trojspolek upevněn hospodářsky, Rusko přiblíženo hospodářsky střední Evropě a zahájeno desetiletí smírné hospodářské práce v celé Evropě. Smlouvy platily do konce r. 1903 a byly odtud na rok vypověditelný.

Avšak co znovu a důkladně pohřbilo všechny ujednocovací snahy, byla imperialistická celněochranná soustava, která r. 1904 v Německu vystřídala smluvní systém Capriviův, i sesílené protekční hnutí v Rakousku. Těžké z těžkých parlamentních krisí v Rakousku a v Uhersku, které zmařily ústavní vyřízení autonomního tarifu a znesnadnily již tím postavení našich vyjednávačů, uzavřelo Německo odchýlně od tradičního pořadu obchodně-politických vyjednávání tentokrát obchodní smlouvu nejprve nikoli s Rakousko-Uherskem, nýbrž s Ruskem, takže i tím Rakousko-Uhersko ocitlo se v nevýhodném postavení nejenom proti Německu, nýbrž i proti Rusku. Německý agrární egoism odsunul okamžitě vnitřní nesváry o celních otázkách v Rakousku a v Uhrách a docíleno dorozumění o společném tarifu celním, v posledním okamžiku pak mezi korunou a uherskou koalicí vyřízena nová obchodní smlouva s Německem, 1. března 1906 v působnost vešla. Smlouva způsobila v Rakousku zklamání: poskytli jsme přílišné oběti, abychom udrželi svůj agrární vývoz do Německa,\*\*) ale hospodářský vývoj učinil i z Rakouska stát, který obilí ještě sám dováží, a obchod s dobyt看 byl svrchovaně stížen různými předpisy veterinářskými. Idea celněpolitického sblížení byla tím až do války spíše ještě oddálena. Obchodní smlouva s Německem, platící do konce prosince 1917 (stejně jako jiné terminované obchodní smlouvy i rakousko-uherské vyrovnání), pro případ jejího zrušení mají obě říše přichystány tarify autonomní (Německo z 25. prosince 1902, Rakousko-Uhersko z 13. února 1906).

(Pokračování.)

\*) Dr. Gustav Stolper na uv. m. str. 150.

\*\*) Německo povolilo smluvní vázání svých minimálních cel na pšenici, žito a sladový ječmen, rozpětí mezi sladem a clem za ječmen zmenšeno, aby se alespoň pro vývoz sladu zachránilo, co bylo ztraceno zvýšením německého autonomního cla na ječmen, cla na surové dříví trochu snížena, ale zůstalo rozpětí Rakousku nepříznivé oproti dříví řezanému, u cel na dobytek zaměněna cla dle kusu pro nás nepříznivými sazbami dle živé váhy; koncese za to povolilo Rakousko-Uhersko při textilním průmyslu, zboží papírovém, koženém, hliněném, železném, strojích a některých skupinách chemického průmyslu.

# Snahy o celní unii Rakousko-Uherska s Německem.

Dr. Jos. Gruber.

## II.

Není velkých obrátů v politice a praxi bez podkladů theoretických a hnutí lidových. Je-li úkolem státníků a vlád nové směry v politice prováděti, musí býti tyto dříve veřejným míněním připravovány, především musí býti zpracovány mysle, aby pod jejich tlakem vzchopily se k jednání vlády. To výslovně prohlašují dnešní stoupenci celní unie německo-rakouské a tak bylo i při pokusech o tuto celní unii před sto a před šedesáti lety.\*)

Jest i v německé literatuře sporno, koho sluší považovati za intelektuelního původce myšlenky celní unie německorakouské a celního spolku německého. Již čl. 19. spolkové akty německé sliboval úpravu celních a obchodních záležitostí bundem, k němuž tehdy svými »dědičnými zeměmi« patřilo i Rakousko, ale vlády německých států nepřály jednotné obchodní soustavě pro celé Německo: státy byly žárlivý na svou samostatnost, obávaly se, že jejich blahobyt bude podkopán hospodářskou převahou mocnějších sousedů, města hansovní pak, že všeobecná celní soustava ohrozí jejich obchod s Anglií.

Agitace pro celní sloučení byla pokládána za hnutí demagogické a revoluční a ukazováno, že se ve Francii odstranění vnitřních cel podařilo jen revoluci, která však také všechny ostatní svazky rozrušila. Právě však francouzský příklad podněcoval i ke srovnávání hospodářskému.

Iniciativy chopili se průmyslníci, kteří nejvíce trpěli celní roztríštěností tehdejšího Německa: v jediném Prusku platilo 67 různých tarifů, jež si dílem úplně odporovaly, a na 2775 druhů zboží byla při přechodu z provincie do provincie uvalena cla, zatím co za Rýnem »veliký národ od kanálu La Manche až k moři Středo-

\*) Srv. k tomu prof. K. Th. Eheberg, *Historische und kritische Einleitung zu Fr. List's Nationalem System der Politischen Ökonomie*, Stuttgart 1883, Carl Jentsch, *Friedrich List* (41. sv. *Geisteshelden Biographien*), Berlín 1901, Friedrich List's *Gesammelte Schriften*, vydal Ludv. Häusser, Stuttgart a Tübingen 1850.



zemnímu, od Rýna až k Pyrenejím, od hranic Holandska až k Itálii na otevřených silnicích svobodně provozuje obchod, nepotkáváje celníka.\*) Od r. 1816 radily se a petice podávaly průmyslnické spolky proti stavu, který obchod uvnitř Německa každých několik mil rušil celními hranicemi, zatím co pohraniční cla chyběla a celá říše byla bez ochrany všanc vydána záplavě zboží cizozemského. Téměř současně jali se zde působiti List a Nebenius.

Karel Friedrich Nebenius (1784—1857) — později od konce let 1830. badenský ministr vnitra a předseda státní rady, jako státník reorganisátor obecného školství i technického vyučování, bernictví i ústavy a vůbec původce všech podstatných reform v ústavním životě a vnitřní politice Badenska let 1811—1848 a zároveň jako národohospodář z nejbystřejších myslitelů o podstatě úvěru a úrokové míry — již r. 1818 vypracoval hotový plán k zahájení a provedení celního spolku, jež spolu s osnovou jednotné tarifní soustavy r. 1819 v litografovaném pamětním spise předložil všem státníkům, obchodním korporacím a velkopřůmyslníkům ideí celního spolku, který měl ovšem zahrnouti i německé dědičné země Rakouska, nakloněným. Navazuje na smutné hospodářské následky německé mýtní soustavy požadoval vnitřní obchodní svobodu a společná cla na venek, trvaje však na celní jednotě celého bundu vystupoval ostře proti celnímu pruskému zákonu z 26. května 1818, který sice všechna nesouvislá území Pruska jednotil, zároveň však stavěl ostatní státy německé před otázku, dosíci jednoty připojením se k pruské celní soustavě či jí vůbec nedosíci. Osnova celního tarifu Nebeniem r. 1819 navržená pokládá se za mistrné dílo; jasně již poznává nezbytnost přechodných dávek, pokud jednotlivé státy vykazují různosti v nepřímých daních, a celní příjmy případně rozvrhuje dle počtu obyvatelstva zúčastněných států. Avšak jeho pamětní spis z roku 1819 nedošel značnějšího rozšíření, ba ani povšimnutí v kruzích úředních.

Hleděl-li Nebenius působiti k celnímu sjednocení celého bundu shora, Friedrich List (1789—1846), po nedlouhé úřednické službě r. 1817 profesor státních věd na universitě v Tubinkách ve Württembersku, chopil se agitace zdola. V dubnu 1819 založil Spolek německých kupců a továrníků, jehož byl jmenován konsulentem, a nabyv volnosti složením profesury věnoval se na čas cele myš-

\*) Petice Obchodního spolku (viz dole) Listem sepsaná z r. 1819.

lence celního spolku, redigoval i většinou psal spolkový »Orgán pro německý stav obchodní a živnostenský«, a když bylo ve spolku usneseno vyslati ke všem německým dvorům deputaci pro zrušení cel vnitrozemských, převzal úkol zpracovati dvůr vídeňský. Napsal řadu pamětních spisů pro zástupce německých států ve Vídni i pro rakouské státníky a jeden pro císaře Františka I., jehož obsah také v ústní audienci vyložil. Již pohled na mapu prý učí, že sama příroda rakouské státy co nejúže spojila s ostatním Německem a že prozatím o to jde rozšířiti zásady rakouské ochranné soustavy na celé Německo, celní závory mezi německými státy však odstraniti. Císař odpověděl, že rád ke všemu přivolí, co podporuje blaho německé vlasti, neohrožujíc blaho jeho vlastních poddaných.\*) Ale i tato agitace byla marnou, četné konference německých států zůstaly bez výsledku.

Zatím postupovalo v německém bundu alespoň ujednocování uvnitř jednotlivých států (po Prusku r. 1819 Bavorsko) a celní spolky mezi státy sousedními (zvláště v r. 1828 bavorskovirtemberský, pruskohesenský a t. zv. obchodní spolek středoněmecký) i připojování menších států se svými enklavami přes jejich více méně silné antipatie proti Prusku k celní soustavě pruské (v l. 1811—1830) a r. 1824 obou knížectví hohenzollernských k celní soustavě virtemberské.\*\*\*) Dne 22. března 1833 uzavřena pak smlouva o spojení celního spolku severoněmeckého s bavorskovirtemberským s platností od 1. ledna 1834, k níž ještě r. 1833 přistoupilo Sasko a durynské státy, r. 1835 po novém přičinění Nebeniově i Badensko a téhož roku i Nassavsko. Německá celní jednota byla téměř cele dokonána nikoli na podkladě politického bundu, nýbrž kolem nového krystalizačního bodu, Pruska, a pod jeho záštitou a bez státu, jemuž kdysi náležel v říši primát, bez Rakouska. A dokud Prusko mohlo se obávati, že by toto hospodářské a v důsledku toho i pozdější politické jeho vůdcovství v Německu mohlo býti ohroženo Rakouskem, bránilo se přístupu Rakouska do celního spolku německého. Jak, ukázali jsme v prvé stati. A bránilo se přes všechny hlasy, jež z idejí velkoněmeckých požadovaly hospodářské sloučení všech Němců jako podklad sjednocení politického.

List sám, když ztroskotalo jeho snažení z let dvacátých za hospodářským sloučením Německa pod primátem rakouským, po

\*) Jentsch na uv. m. str. 18.

\*\*) Eheberg na uv. m. str. 16 a násl.

utvoření jednotného německého spolku celního pod vůdcovstvím pruským ve svém základním díle\*) z r. 1841 spokojoval se německým celním spolkem bez Rakouska. Ohnivě po svém způsobu horlí pro připojení se německých měst hansovních, Hamburku, Brém a Bukovce, jež zůstávala dosud stranou celního spolku, i Holandska — jež není dle něho leč »dle své zeměpisné polohy, dle svých obchodních a průmyslových poměrů i dle původu a jazyka svých obyvatelů německou provincií, v dobách německého národního rozkolu od Německa odloučenou, bez jejíhož opětného vtělení v německý spolek Německo rovná se domu, jehož dvěře náleží někomu cizímu«, a bez jehož připojení nemůže Německo právě tak dojíti k samostatnosti a moci, jako Francie, kdyby byly Bretagne a Normandie zůstaly v rukou anglických — ale pro Rakousko nežádá leč smlouvu, jíž by si celní spolek a Rakousko — a to je zajímavé — »později, až průmysl spolkových zemí se ještě lépe vyvine a rakouskému se více vyrovná, ohledně svých manufakturních výrobků učinily vzájemné koncese«. Průmysl německý se před  $\frac{3}{4}$  stoletím nerovnal rakouskému. List zároveň upozorňuje na Orient, na evropské Turecko a dolní země podunajské: ve spojení s Rakouskem, usnadněním transita po Dunaji a probuzením dunajské paroplavby mohly by spolkové státy učiniti z nich své kolonizační obvody i odbytiště svých produktů, ale ovšem by Prusko mělo také učiniti pokus se založením německých kolonií v Australii neb na Novém Zélandě nebo na jiných ostrovech páteho světadílu.

Nový komerční duch, celním spolkem v Německu vzbuzený, nezůstal bez ohlasu také v Uhrách a náklonnost jeho krajanů k připojení se celého Rakouska i s Uherskem k celnímu spolkem německému zdála se ještě r. 1842 Ludvíku Košutovi tak silná, že ve zvláštní brožuře »Ungarns Anschluss an den Zollverein« pokládal za nutné je před tímto připojením varovat a raditi naopak k celnímu společenství s Rakouskem: německý celní spolek prý jest útvar »německonacionální«, a protože průmysl a obchod v Uhrách jsou ještě převahou v německých rukách, znamenalo by nebezpečí pro uherskou řeč a národnost, vydati se v šanc přitažlivosti německého celního spolku, ale i hospodářsky nemůže celní spolek Uhrům nic poskytnouti, protože sám vyváží totéž, co Uhry, vlnu, obilí, dříví, a odvrátil by je od hlavního jejich odběratele, Anglie.

\*) Das nationale System der politischen Ökonomie, vydání Ehebergovo, sr. zejm. str. 329 a násl., 349 a násl.



A Sieghart lituje, že Vídeň tehdy, místo co kolísala mezi připojením monarchie k celnímu spolku a uzavřením se, nerozhodla se předem pro celní spolek habsburský.\*) Listova »Národní soustava politické ekonomie, již r. 1842 do maďarštiny přeložená, způsobila i obrat v obchodněpolitických názorech Uher, již r. 1844 stál Košut jako jeden z vedoucích mužů na půdě »uherského ochranného spolku«, organisace k vyloučení rakouského průmyslu z uherského trhu, v Uhrách počalo hnutí po všemožné národně hospodářské emancipaci od Rakouska.

Listovy názory o úkolech Rakouska a jeho vztazích k Německu i všechna jeho činnost zjednaly mu v Rakousku i v Uhrách mnoho přátel, a když se na podzim 1844 k uherskému pozvání vybral k cestě na východ, předstihovali se již ve Vídni a ještě více v Uhrách státníci, učenci, průmyslníci a obchodníci v počtách a slavnostech — očekávali od něho v Uhrách, že zahájí vzájemnější poměr s Německem, že svede do Uher proud německého vystěhovalectví a otevře toužená odbytiště agrárnímu exportu uherskému. List načrtl skutečně ihned plán hospodářské reorganisace Uher,\*\*) doporučoval kolonisaci německých živlů a povznesení řemesla, dříve nežli se počne s podporou velkoprámyslu, vybudování národní soustavy transportní — jako navrhoval železniční spojení Rýna s Dunajem a Prahy s Drážďanami a Lipskem, tak i spojovací tratě mezi Vídni a Budapeští, Debrecínem a Košicí až do Haliče a z Budapešti do Rjegy a regulaci Dunaje — pevnější připojení k Rakousku a Rakouska k Německu — Německo potřebuje prý civilisovaných Uher, aby odtud mohlo civilisovati Balkán. Vidno, co ideí děkuje nynější velkoněmecké snažení Listovi, jehož nacionálněapoštolské poslání skončilo dost brzy po jeho návratu do Německa 30. listopadu 1846 sebevraždou u Kufsteinu.

Vnitřní spojitost mezi sblížením hospodářským a politickým jest Listovi věcí zcela nepochybnou: »Německé obchodní ujednání jest rozumné, přirozené a blahodárné jen, protože jest součástí německé jednoty národní. Obchodní spojení a politické spojení jsou dvojčata, jedno se nemůže zroditi, aby nenásledovalo druhé. Tak viděli jsme, jak za politickým spojením tří součástí ostrovní říše následovalo obchodní spojení mezi Velkou Británií a Irskem. Tak uvidíme, že německé obchodní spojení bude míti

\*) Zolltrennung und Zolleninheit, str. 133.

\*\*) R. 1845 jej rozšířil, nedokončil však (»Über die national-ökonomische Reform des Königreichs Ungarn«, v 2. sv. jeho Sebraných spisů, str. 299—369).

v zápětí dokonalejší politické spojení spolkových států německých,« psal již čtvrt století před zřízením německé říše r. 1871, a směřuje-li francouzský národ k podobnému obchodnímu sblížení s Belgií, vzešlo prý to ze snahy po národní expansi proti Rýnu a moři a »bylo by možno, že by si v Belgii mohli dělati iluze o významu sjednocovacích tužeb francouzského obcenstva?«\*) Ujednacení celní a obchodní vede prý také nutně k řadě národních institucí: spolkový status konsulární, vrchní dohled a řízení plavby a železničních záležitostí, jednotné míry a váhy, poštovníctví, stejnoměrné zákonodárství obchodní a patentní, správa vystěhovalectví, spolková obchodní rada, statistická kancelář atd.

Novou potravu přinesl proudům pro všenněmecký celní spolek rok 1848. V národním shromáždění německém ve Frankfurtě střetly se dva směry: Maloněmci, kteří chtěli sjednocení Německa pod pruským vedením bez Rakouska, po ztroskotání frankfurtské ústavy zasedali v červnu 1849 po několik dní v Gothě (odtud »Gothajci«), kde se usnesli podporovati pruskou osnovu ústavy bundovní, a později (r. 1859) se v Eisenachu organizovali v liberálním politickém spolku Deutscher Nationalverein (míval 30—40.000 členů a sídlo v Koburku), a Velkoněmci, kteří chtěli sjednocené Německo i Rakousko (později r. 1862 organizovaní v »Deutscher Reformverein«). Obě strany, zdá se, že nepočítaly s dalším trváním Rakouska,\*\*) ale Velkoněmci byli nakloněni dojít s Rakouskem prozatím alespoň sjednocení hospodářského, kladen mocný důraz na politický význam celní unie německorakouské a myšleno již také na celní unii středoevropskou. Zápas o unii německorakouskou veden znovu i v literatuře. Z theoretiků pro ni bojujících na předním místě stál Schäffle: Sám chlubí se, že »bojoval s chutí a nadšením«, na jedné straně proti »gothaismu spojenému s čirými svobodotržebníky« — »volný obchod« byl tehdy »v severním Německu trumfem, zvláště tam, kde by agrarism nejraději zřídil uzavřený obchodní stát Fichteův«\*\*\*) —, na druhé proti jihoněmeckým a rakouským celním ochranářům, »myšlenka celní a obchodní jednoty německorakouské i dále středoevropské byla mu už v r. 1858 úlohou

\*) Sebrané spisy, sv. II., str. 146 a 147.

\*\*) Schäffle, Z mého života I., str. 96 českého překladu praví, že »Gothajství« ... »ostatně věřilo, že se Rakousko co nevidět rozpadne v atomy«, a prof. Dr. Ottocar Weber, 1848, Sechs Vorträge, Lipsko 1904, str. 110, že ve Frankfurtě podrželi vrch stoupenci Velkoněmecka, »mnozí v jasném vědomí, že tím urychlí snad rozpadnutí se Rakouska, rozloučení v část německou a neněmeckou a připadnutí prvé k Německu«.

\*\*\*) Z mého života, str. 96.

positivně velkoněmecké politiky, kterou třeba rozřešit docela ne-  
hledě k otázce, jak skončí ústavněpolitický boj o nadvládu mezi  
Rakouskem a Pruskem\*, a forma těsnější celní jednoty celoně-  
mecké byla mu už dána poměrem, jaký utvořila obchodní smlouva  
z 19. února 1853 mezi Pruskem a Rakouskem.\*)

Možna byla dle Schöffleho buď mezinárodní úprava s občas-  
nou (dvanáctiletou) obnovou všech nebo alespoň některých tarif-  
ních a formálních článků celní smlouvy nebo státoprávní ujedná-  
ním na věčné časy s jediným velkoněmeckým zastupitelským sbo-  
rem delegátů pro věci celní a obchodní jednoty nebo s několika  
zastupitelskými sbory jednajícími pospolu skrze delegace. Jednání  
se ani tehdy nezdařilo, nezdar zavinili nejen pruská vláda a cob-  
denismus severoněmecký, nýbrž i rakouská vláda a ochranáři ra-  
kouští i jihoněmečtí. Schöffle na nejednom místě svých pamětí  
psaných v r. 1905 ukazuje na velikou pohromu, jakou zmařením  
unie německorakouské utrpělo Německo a jeho národní budouc-  
nost jak co do jeho postavení naproti východu, tak naproti  
rostoucím obrovským říším Anglie, Severní Ameriky, Ruska.\*\*)

Nové diskuse vzbudilo jednak uzavření politického trojspolku  
Německo-Rakousko-Itálie, jednak zahájení vždy ostřejšího kursu  
celnoochranářského na kontinentě evropském. R. 1879 vystoupil

---

\*) »Tato forma zdála se mi příhodná, aby pojala i jiné státy střední  
Evropy. Značila: společnou zevnější hranici se společnou sazbou vůči vši celní  
cizině; mezi spolčenými státy volný obchod pro pokud možná nejvíce plodin a  
snížené sazební poplatky ve vnitřní vzájemné sazbě pro jiné výrobky; zvýšení  
vlastních finančních cel na zevnějších, po případě vnitrocelních místech pohra-  
ničních; mírná ochranná cla pro přesně vyjmenované výrobky v mezích maxi-  
mální sazby závazné občasně mezinárodně, nebo trvale státoprávně; kontrola  
společné pohraniční celní správy podle osvědčených už zařízení celního spolku  
prusko-německého; — jednolitě právo obchodní, patentní, směnečné, živnosten-  
ské, stěhovací, mincovní a úvěrní. Takové základní črty organizace neohrožo-  
valy žádného spojence celního spolku v jeho finanční svobodě, nebo svrchova-  
nosti.« (Z mého života, str. 93.)

\*\*) »Nezdar obchodní a celní jednoty mezi Rakouskem a celním spolkem  
mně alespoň připadá jednou z největších ztrát, jaké utrpělo  
německo v Rakousku a vůči východu. Jen při nejuzší obchodní  
spojitosti mohl provádět rychlé a velké výboje německý vliv svou kapitálovou  
převahou, svou inteligencí, neodolatelnou přemocí nejvýznamnější střeoevrop-  
ské řeči ve volném styku. Čeho se v nejlepší případě dosáhne, snad ani však  
už nedosáhne řeči úřední a armádní, školní politikou proti Slovanům a Uhrům,  
zdá se mně poměrně nepatrné naproti vlivu, jaký byl vydán v šanc zmarem celní  
jednoty. Jednota byl německý zájem předního řádu. Zda bude kdy možná opět  
navázat na jednolící snahy, kterých bylo necháno na škodu Německu? Byl bych  
tomu rád, ale, nelze zneuznat, odpor zatím mohutně vzrostl. Přece však měli  
bychom uznat . . ., že střeoevropská celní jednota musí přece jen nastat, ne-  
chce-li se pevnina obchodněpoliticky sevrknout naproti Rusku, Severní Americe  
a Greater Britain Angličanů.« (Z mého života, str. 111 a násl.)



pro středoevropský celní spolek německý národohospodář Richard Kaufmann spisem »L'Association douanière de l'Europe centrale« v Paříži vydaným, když byl rok před tím bruselský profesor politické ekonomie Gustav de Molinari tlumočil Bismarckovi své ideje — ideje, jež Bismarck zdvořile, avšak rozhodně odmítl,\*) — o vytvoření celní unie mezi Německem, Francií a Rakousko-Uherskem, k nimž by se připojily i Dánsko, Holandsko a Belgie, zatím co Leroy-Beaulieu a italský Luzzatti navrhovali opět jakousi latinskou organizaci — proti střední Evropě. R. 1885, když Bismarck zamýšlel zvýšiti německé clo na pšenici a žito z 1 na 3 M, domáhaly se Uhry pro svůj tehdy silný export obilní o svobodný vývoz do Německa a na mezinárodním zemědělském kongresu v Budapešti 1885 požadována proto středoevropská soustava obchodních smluv s co možná svobodným obchodem mezi státy ke svazu příslušejícími a s účinnou celní ochranou proti státům ostatním; mnichovský proslulý Lujo Brentano mluvil pro tuto myšlenku a psal v témže smyslu »O budoucí obchodní politice Německé říše« v Schmollerově Jahrbuchu 1885 — ale »ke třímarkovému clu došlo a nadšení Uher vyprchalo.«\*\*) Tehdy také obchodní komory rakouské chovaly se skepticky: z 29 rakouských komor vyslovily se k dotazu opavské komory pro celní svazek jen komory v Bolzanu, Gorici, Celovci, Linci, Chebu, Krakově a Černovicích — nikoli Praha, Liberec, Brno, Vídeň a j. střediska průmyslová.

Agrární export Uher vzbuzoval v nich i dále spojení pro ideu celní unie, která by byla alespoň uvolnila trh německý. V r. 1891 uherský obchodní politik Matlekovits vypracoval pro celní unii obšírný plán ke všem podrobnostem přihlížející\*\*\*) a na opětném mezinárodním zemědělském kongresu v Budapešti 1896 většina dobrozdání vyzněla pro užší hospodářské spětí několika zemí. V roce 1900 jednáno o celním a obchodním svazku s Německem v několika schůzích Společnosti rakouských národohospodářů k podnětu tehdejšího předsedy prof. Philippoviche a již tehdy bylo vysloveno, necht' prý za politickým trojspolkem následuje alespoň hospodářský dvojspolek jakožto koruna úzkých vztahů, jež nás

\*) Naproti Sedmihradčanu šl. Baussnerovi vyslovil se r. 1879 Bismarck opatrněji, označuje je za nemožné »na ten čas« a »pro nynějšek« (Wolf, Materialien, str. 16.).

\*\*) Brentano, interview v N. W. Tagbl., 14. července 1915.

\*\*\*) Die Zollpolitik der österr.-ungar. Monarchie und des Deutschen Reiches seit 1868 und deren nächste Zukunft, Lipsko 1891.

ve všech oborech spojují s Německem, jako upevnění politického spojení, které se doposud pro obě strany ukázalo tak požehnaným; vyskytly se však také hlasy protivné.

Asi na obratu 19. a 20. stol. nabyla idea hospodářskopolitického sblížení německorakouského nové potrvy. Na evangelickosociálním kongresu 1897 marburský národohospodář Oldenberg, jemuž se ihned po bok postavil Adolf Wagner, v přednášce o »Německu jako státě průmyslovém« dovozoval, že miliony Němců žijí dnes z plodin ne ve vlastní zemi vytěžených, že tyto miliony rostou, potrava že se bere z ciziny a platí se vyváženými tovary — jak bude, až Amerika a Rusko nabudou vlastních továren a odmítnou německý tovar, a jak až dosavadní vývozní země obilní, Amerika a Rusko, po stopách Německa a Rakouska nebudou vůbec mít obilních přebytků. A proto budiž heslem všemožná národněhospodářská soběstačnost, průmysl jen na mohutném podkladě agrárním. Názor Oldenbergův nezůstal bez odezvy, na samém sjezdu ozval se proti němu Max Weber, později zvláště důrazně Dietzel, pak i Helfferich, Arndt a Brentano a celá jeho škola, a vznikla celá polemická literatura.\*)

V diskusi vstupují dvě ideje: mohutnou a výslednou hospodářskou politiku mohou provozovati jen veliké hospodářské obvody, které za stejných jinak okolností mají nad malými vždycky převahu, a za druhé: v hospodářském zápasu národů stává se právě následkem velikosti a všestrannosti teritoria i jednotnosti odbytiště nejnebezpečnějším nepřítelem »země neobmezených možností«, Severní Amerika. Vždy častěji padalo slovo o »Spojených státech evropských«, které by, nehledíc k celní ochraně pro každou jednotlivou zemi potřebné, svým hospodářskopolitickým spětím vymanily střední Evropu z rostoucích nesnází, jež jejím státům způsobuje průmyslová konkurenční převaha Ameriky a rostoucí nedostatek potravin,\*\*) a sice buď s Anglií nebo i bez ní a proti ní. Alexandr Peez navrhoval na evropské mořské hranici, včetně Anglie, evropský celní tarif proti Americe — s malými změnami

\*) O přednášce Oldenbergově v. náš článek Budoucnost vývozního průmyslu v O. N. 1897, str. 257 a článek Dra Žmavce Německé národní hospodářství a tendence jeho vývoje v O. N. 1901, str. 505 a násl., Dietzel, Weltwirtschaft und Volkswirtschaft, Lipsko 1900, Brentano, Freihandelsargument, v příl. k Allgem. Zeitung ze 6. a 7. listopadu 1900 a pak samostatně (2. vyd. 1910 nákl. Naumannovy »Hilfe«), Arndt, Wirtschaftliche Folgen der Entwicklung Deutschlands zum Industriestaat, 1899, Wagner, Agrar- und Industriestaat, Jena 1908.

\*\*) Wolf, Das Deutsche Reich und der Weltmarkt, Jena 1901, str. 45.

snad dosavadní tarif Unie proti Evropě — kdežto mezi evropskými státy by mohly zůstatí celní sazby dosavadní,\*) v r. 1902 v Německu prof. Waltershausen vřele vyzýval střeoevropské státy ke společné akci proti mladému obru americkému, a italský národohospodář prof. Luzzatti doporučoval\*\*) evropskou celní konferenci nebyrokratického rázu mužů velikého ducha a širokého rozhledu, která by jednak odstranila parlamentní obtíže bránící uplatnění obchodněpolitických záměrů vlád, jednak vytvořila obrannou ligu proti Spojeným státům americkým, posl. Demartinis navrhoval vytvořiti mezinárodní agitační komitét pro evropský svazek celní, a skoro současně sám Američan Carnegie vyzýval německého císaře, aby proti Spojeným státům americkým vyvolal v život »Spojené státy evropské«,\*\*\*) ministr Goluchowski 20. listopadu 1897 v delegacích se vyslovil, že se dvacáté století ohlašuje pro Evropu jakožto století zápasu o bytí v oboru obchodněpolitickém a národové evropští že musí se sdružit, aby úspěšně obránili předpoklady, na kterých spočívá jejich síla životní,†) na mezinárodním zemědělském kongresu v Římě 1903, v německé zemědělské radě 1904 a j. přetrásána otázka evropské celní unie a reformy dosavadních smluv o nejvyšších výhodách.

Strážlivější posuzovatelé, v jichž čele prof. Julius Wolf, arci obmezovali ihned tyto dalekosáhlé projekty: evropský celní spolek patří k nemožnostem, Anglie nepůjde se státy evropského kontinentu, také Rusko má oproti Severní Americe zájmy od ostatních evropských států odlišné, i může jíti patrně jen o hospodářské sblížení států střední Evropy a evropského jihu a jihovýchodu. Avšak ani sblížení těchto nemůže se státi ve formě celní unie, »protože žádný z evropských států nebude ochoten svého práva na hospodářskopolitické sebeurčení do té míry se vzdáti, jak to celní unie podmiňuje... V celních sdruženích sešly se státy, které politicky snažily se o jednotu, jako ony, z jejichžto »celního spolku« vzešla říše německá. Dnes není ujednčovacích snah tohoto druhu. A pokud snad jsou, neodvažují se jakožto nelegitimní na světlo boží«.††) Střeoevropská celní unie musila by dále vždycky vycházeti z hospodářské federace Německa a Rakousko-

\*) Wolf na uv. m. str. 47.

\*\*) Článek »Handelsverträge und Trusts« v N. Fr. Pr. 4. listopadu 1902.

\*\*\*) Julius Wolf, Materialien betreffend den Mitteleuropäischen Wirtschaftsverein, Berlín 1904, str. 12, 17 a j.

†) Wolf, Das deutsche Reich, str. 49.

††) Wolf, Materialien, str. 13 a 14.



Uherska, avšak ani v Německu myšlenka unie není s to vzbuditi jakýkoliv entusiasmus, němečtí průmyslníci nechtějí dokonce o celní »unii« ani slyšeti,\*) v Rakousku jsou prý až příliš známy pochybnosti, které na vedoucích místech stojí v cestě všelikému pokusu uskutečniti myšlenku celní »unie« jakožto prvního kroku k docílení jednoty politické, nehledě ani k nechuti neněmeckých národů proti splynutí obvodů celních. »Lze býti přítelem hospodářskopolitického dorozumění mezi Rakousko-Uherskem a Německem a třeba ještě i některými jinými státy středoevropskými a právě tak energickým odpůrcem myšlenky celní unie. Celní unie jest dnes nesmyslem z důvodů vnějších i vnitřních, z politických i hospodářských.«\*\*)

Avšak jako jsou politické »alliance«, tak připojtež se k nim i svazy hospodářské, dohody, které lze po určité lhůtě opět odstraniti, ale osvědčí-li se, ponechati, nejde leč o to, »státy střední Evropy vespolek sblížit, jim to, co jest jim společného, ukázati, a takto, byť i ne ke spojení, tedy alespoň ke společnému postupu od případu k případu přivést.«\*\*\*) Aby pak se utvořilo středisko pro pěstění a šíření těchto zásad, zřízen k podnětu Wolfovu a dne 21. ledna 1904 v Berlíně se ustavil »Středoevropský hospodářský spolek«, u jehož kolébky stál vedle ideového původce prof. Wolfa proslulý národohospodář Schäffle, Herbert Bismarck a Siemens a který se prohlásil pracovati na těchto základních zásadách: vyloučení myšlenky celního spolku jakožto reálněpoliticky na ten čas neproveditelné, zdržení se vsí politické agitace, vyloučení jakéhokoliv ohrožování hospodářského sebeurčovacího práva zúčastněných zemí i všeho agresivního úmyslu politického i obchodněpolitického, konečně zdůraznění toho, že obchodněpolitické úkoly nejsou jeho jedinými a v jeho akčním programu ani ne nutně převažujícími. Spolek, jehož původci tehdy silně se přičiňovali o příznivé přijetí jeho cílů i v směrodatných hospodářských kruzích českých, zřídil pobočné spolky ve Vídni a v Budapešti (ke zřízení pobočky v Praze nedošlo), vydal četné publikace, konal pravidelné schůze ve všech třech státech, zabýval se však předem drobnou prací za svou ideu (ujednocování podmínek nákladní dopravy a plavebního práva, povznesení dunajské plavby, zjednodušení a ujednacení celních formalit, ujednacení textu obchodních smluv a celních schemat

\*) Wolf na uv. m. str. 18.

\*\*) Wolf na uv. m. str. 18. a 21.

\*\*\*) Wolf na uv. m. str. 6.

tarifních, otázka celního smírčího soudu, stěhování sezonního dělnictva, ujednování předpisů o výdělkových společnostech, o dozoru nad pojišťovacími společnostmi, o nekalé soutěži, o právu známkovém a šekovém, pořádání občasných porad cedulových bank, zařízení mezinárodního obchodu žírového a pod.).\*)

Obchodněpolitické semknutí se nikoli jen Německa a Rakouska, nýbrž střeoevropských států vůbec a vlastně všech evropských států, kromě Anglie a Ruska, nabylo již před válkou obhájců posléze také u theoretiků socialistických. Richard Calwer i jako socialista i jako Němec je pro hospodářskou expansi německou.\*\*\*) Kdežto ideálem Jaurèsovým byl svorný postup Francie, Anglie a Německa, kteřížto všichni národové jsou prý potřebnými činiteli kultury, Calwer jakožto Němec pokládá protivu mezi Anglií a Německem za nepřeklenutelnou a hrozivou jest mu i budoucí hospodářská soutěž Spojených států, při této převaze pak vyhradily prý si oba státy nadto k rozšíření svého hospodářského obvodu obrovská území, jichž se Německu téměř naprosto nedostává.

Co má v tomto postavení Německo činiti? \*Zřekne-li se rozšíření svého hospodářského obvodu, znamená to: Německo může se poděkovati netoliko jako země politicky směrodatná, nýbrž klesne i hospodářsky... Nebo Německo chce vpřed, a pak to znamená: naléztí východisko, které nevhání Německo v otevřený konflikt s konkurenčními zeměmi, přece však vede k témuž cíli, třeba i obtížněji dosažitelnému, to jest k silnému rozšíření národního obvodu tržního. Chyba, již se dnešní expansivní politikové němečtí dopouštějí, spočívá v tom, že by rádi šablonovitě přesně nápodobili země, jako Anglii a Spojené státy, místo co by oprávněnému snažení po rozšíření hospodářského působiště vytkli u připojení na dané poměry dosažitelný cíl, který nevyzývá již předem k válečným zápletkám s rovnocennými odpůrci. Pro Německo zbývá jen jediná cesta udržeti a posílit svou hospodářskou posici: pracovati za odstraněním hospodářských, politických a národnostních závor mezi evropskými zeměmi — vyňaty zůstanou Anglie a Rusko — a velký trh, jehož Německo nemůže naléztí mimo Evropu, hledět si utvořiti v samé Evropě.\*\*\*)

\*) Wolf, Ein deutsch-österreichisch-ungarischer Zollverband, Lipsko 1915, str. 2.

\*\*) Článek Weltpolitik und Sozialdemokratie v Sozialistische Monatshefte 1905, str. 741—749. Srv. i Dr. Schindler, Socialismus a obchodní politika, Praha 1914, str. 129 a 152.

\*\*\*) R. 1907 v »Neuland« Calwer uvádí rovněž: Rusko tlačí se s obilím za hranice, ale samo nepřijímá úměrného množství tovarů evropských; Amerika

Potřebu trvalého zajištění hlavních a nejbližších odbytišť německých hlásá však Calwer i jako socialista: hospodářský svaz evropských států kromě Anglie a Ruska jest předpokladem, má-li se celkový hospodářský vývoj společnosti bráti ve směru socialismu příznivém, socialistickou úpravu hospodářské činnosti nelze provést v úzkém rámci národním, nedojde-li k semknutí evropských států v oboru hospodářském, je tím ubita i socialistická iniciativa evropských zemí, kdežto spojí-li se státy středo- a západoevropské v jediný velký obvod hospodářský, utvoří se tak veliká, na venek uzavřitelná, s dostatek široká základna, na níž stejnoměrnost hospodářského zřízení všech zúčastněných zemí bude velikou podporou společné socialistické úpravě výroby a distribuce statků.

To byl asi v celku vývoj ideí hospodářskopolitického sblížení států středoevropských v theorii do vypuknutí války roku 1914.

## Něco ze současného rakouského poštovníctví.

Píše **Postacus**.

(Dokončení.)

Jiná omezení dopravy ve styku s neutrálními zeměmi vynutily si skutečné dopravní poměry — a jak se měnily tyto poměry, tak se měnil i styk, o nějž jde. Tak vynutily si skutečné okolnosti zastavení veškeré dopravy balíkové (colis postaux i balíky) do Ameriky od října 1915 (srov. Věst. č. 122); doprava balíků těchto přes Itálii, kudy za války většinou se dála, byla zastavena již v březnu 1915 (Věst. č. 41). Rovněž zastavena byla právě uvedeným Věst. č. 41 doprava balíčků do Španěl\*) (s Baleary a Kanárskými ostrovy), Libye, Kolumbie; do těchto zemí se dosud povozní zásilky nepřijímají a lze tudíž dnes podati balíčky, pokud jde o neutrální státy, především do Švýcarska (též s dobírkou; colis postaux do 5 kg i obyčejné balíky do 20 kg — Věst. č. 44), Dánska (colis i balíky obyčejné do 50 kg — Věst. č. 26; ke každému zvláštní průvodka:\*\*) Věst. č. 135), Islandu\*\*\*) (jen colis;

hrozí německému zemědělství i průmyslu; Anglie má obrovské neprůmyslové kolonie. Uprostřed těchto zemí stojí vzájemně žárlivé a nepřátelské státy evropské odděleny, nechávají si od těchto hospodářských velikánů předpisovati svůj osud obchodní a tedy i hospodářský. Osamoceny nepořídí nic — jinak kdyby naproti nim byla celní jednota střední Evropy.

\*) Veškerá doprava do Portugalska, jež rozmnožilo řady našich odpůrců, zastavena 13. března 1916.

\*\*) Toto omezení stanoveno Věst. č. 141 z 1915 pro veškeru tuzemskou dopravu; dříve již pro styk s Uhry (č. 45) a Bosnou (č. 128) a do ciziny směrem přes Uhry (č. 45).

\*\*\*) Doprava zastavena (Věst. č. 9 z 1916); též na Faröery (Věst. č. 16).



## Snahy o celní unii Rakousko-Uherska s Německem.

Dr. Jos. Gruber.

### III.

Hospodářský vývoj posledních desítiletí ukazuje všude snahu, »vytvořiti obrovská hospodářská teritoria, jednotnou hospodářskou politikou ovládaná, co nejpríznivějšími přírodními podmínkami obdařená a tudíž co možná hospodářsky soběstačná: systém národního hospodářství uzavřeného přechází po krátké epoše mezinárodní tržební svobody v soustavu hospodářského imperialismu«.\*)

Nejen Anglie, Francie a Rusko, i Belgie, Holandsko a v Americe Spojené státy uchvátily v posledních desítiletích veliké říše koloniální a snaží se přičleniti je k zemi mateřské v jediný obrovský hospodářský celek.

Anglie počala silnější kolonisaci teprve asi v polou 17. stol., její první osady však záhy se osvobodily od cizího panství — největším příkladem jsou tu Spojené státy americké — takže dnešní anglické osady počínají vlastně teprve koncem 18. a počátkem 19. století. Kanada od Francouzů osazená připadla jí většinou po válce sedmileté, v době, kdy skončena válka amerických osad za nezávislost, patřilo Anglii vůbec již celé prostranství na severu od Spojených států a bylo rozhodnuto již i o jejím vrchním panství ve Východní Indii, a Velká Británie využítkovala i později všech evropských válek, aby svoji koloniální moc rozšířila. Za válek napoleonských zmocnila se jižní Afriky (nizozemských osad), Ceylonu a jiných osad asijských, na obratu 18. a 19. století začala kolonisovati Australii a Nový Zéland, a zároveň zajišťovala si spojení s Východní Indií, východní Afrikou, Australií a Polynesií postupným zabíráním ostrovů a přístavů na cestě

\*) Dr. Gruber, Problémy obvodů světohospodářských a idea celní unie mezi Rakousko-Uherskem a Německem, Naše Doba, říjen 1915, str. 1 a násl. Prof. J. Koloušek, Kulturní a hospodářský význam novověkých kolonií evropských, Naše Doba 1915/16, str. 81 a násl. Friedr. Naumann, Mitteleuropa, Berlin 1915, i K. Kautsky, Die Vereinigten Staaten Mitteleuropas, Stuttgart 1916, a referát o nich str. 155 a násl. t. I. Prof. Dr. W. Gerloff, Der wirtschaftliche Imperialismus und die Frage der Zolleinigung zwischen Deutschland und Österreich-Ungarn, Stuttgart-Berlin 1915, Dr. Karl Renner, Österreichs-Erneuerung, politisch-programmatische Aufsätze, Vídeň 1916, oddíl IV. Österreich-Ungarn und Mitteleuropa, str. 119 a násl. Arthur Dix, Der Weltwirtschaftskrieg, Lipsko 1914. Dr. R. v. Winterstetten, Berlin-Bagdad, Neue Ziele mitteleuropäischer Politik, Mnichov, 5. vyd. 1914.

ležících: již r. 1704 zabrala Gibraltar, r. 1801 Kairo, r. 1814 Maltu, r. 1875 Suez, r. 1878 za války ruskoturecké Cypr, r. 1882 Egypt a postupně obsazovala i opevňovala i jiná místa na této čáře, Aden, Perim, Sokotoru atd. Má nyní území 91krát větší s 9krát větším obyvatelstvem, nežli je země mateřská.

Francie, když byla válkou s Německem pozbyla Elsasska a Lotrinska, s obdivuhodnou pružností záhy se vzchopila, aby zbudovala Francii novou a větší. V l. 1874—84 získala v Zadní Indii území, které je  $1\frac{1}{2}$ krát větší země mateřské a má 16 mil. obyv., utvořila si odtud protektorát nad Siamem a zájmovou sféru, která v Číně sahá až ke střednímu Jangtse, r. 1881 získala Tunis a v r. 1912 protektorát nad Marokkem, takže se starým Alžírskem má obrovskou říši v bezprostřední blízkosti země mateřské, celou severozápadní Afriku, a celé její koloniální území má asi 21krát větší plochu a  $1\frac{1}{2}$ krát větší obyvatelstvo nežli země mateřská.

Rusko od Moskvy a Petrohradu jako sněhová lavina rostouc, obsadilo nejen celou východní polovici Evropy, nýbrž i 469.000 km<sup>2</sup> s 12 mil. obyv. na Kavkazu, přes  $12\frac{1}{2}$  mil. km<sup>2</sup> s 8·7 mil. obyv. na Sibiři a asi  $3\frac{1}{2}$  mil. km<sup>2</sup> s více než 10 mil. obyv. ve střední Asii, nehledíc ani k vasalským státům Chivě a Buchaře jen o desetinu menším Rakouska s téměř  $2\frac{1}{2}$  mil. obyv., celé jeho území evropskoasijské pak měří  $22\frac{1}{3}$  mil. km<sup>2</sup> a čítá 176·4 mil. obyvatelstva.

Spojené státy americké zachváceny rovněž snahou po expansi, přivtělily k své obrovské državě kontinentální i západoindický ostrov Puerto Rico, průplavní pásmo panamské a v Tichém oceáně Filipiny, hlavní ostrov Marian a ostrovy samojské. Také malé Nizozemsko má koloniální území 62krát větší země mateřské se 7násobně větším obyvatelstvem a Belgie území 82krát větší s obyvatelstvem trojnásob větším země mateřské.

Také Německo nabylo chráněných území ve východní Africe, Kameruně, Togu, jihozápadní Africe, na Nové Guinei (Bismarckovo souostroví, Vilémova země, Karoliny východní a západní, Mariany a ostrovy Marshallovy), na ostrovech samojských a v Kiaučou, celkem 2·95 mil. km<sup>2</sup>,  $5\frac{1}{2}$ krát více nežli země mateřská, s 12·36 mil. obyv. oproti 64·92 mil. Německa samého, konečně Italie má osad 1·59 mil. km<sup>2</sup> (Libyi, erythrejskou kolonii, území somalské a pachtovní obvod tientsinský),  $14\frac{1}{2}$ krát více nežli činí plocha země mateřské, s obyvatelstvem 1·38 mil. oproti 35·6 mil. v Evropě.

I když připustíme, že nabytí a správa těchto kolonií stála dosud mateřské země daleko více, nežli jim dosud vynesly nebo v nejbližší budoucnosti vynéstí mohou, i že obchodní styky všech kolonií bez výjimky s jejich mateřskými osadami daleko zůstávají za vzájemnými obchodními styky států evropských, přece může koloniální država v budoucnosti nabytí neobyčejné důležitosti jak pro národní hospodářství, tak pro politickou moc země mateřské.

Z těchto států (nehledíc k zemím, jichž koloniální država je buď ne značná nebo vůbec nepadá na váhu pro obchodní styky se zemí mateřskou, jako Itálie a Dánsko), jenom Německo a Holandsko vzdávají se ve styku mezi mateřskou zemí a koloniemi všeliké přednosti celní, všude jinde je snaha připoutati obchod a hospodářství kolonií v první řadě k zemi mateřské rozmanitými tvary celních předností. První a snad nejúspěšněji použila jich Anglie. Dokud trvala při celní ochraně, panovala mezi ní a jejími osadami dalekosáhlá soustava preferenční: mírnější cla pro dovoz produktů z anglických osad do Velké Británie a naopak bezcelnost nebo přednostní sazby pro dovoz anglických výrobků do britských osad. Když agitací manchesterské školy Anglie přešla v l. 1822—1860 k liberální soustavě tržební politiky, odstraňována postupně i přednostní cla mezi mateřskou zemí a koloniemi a největším osadám, Kanadě, jižní Africe, Australii a Novému Zélandu, poskytnuto právo zcela svobodně upravovati svou politiku celní a obchodní — toliko právo uzavíratí obchodní smlouvy pro kolonie a účastniti se smluv země mateřské vyhradila si Anglie sama. Anglie nebránila svým osadám zříditi samostatná celní území a obklopiti se celní ochranou, která dlouho platila v téže výši a tímž způsobem pro zemi mateřskou jako pro cizí. Když od počátku let 1880 nastávala stagnace a později dokonce poměrný pokles v skvělém rozvoji anglické vnější tržby, zdvihal a organizoval se znenáhla i v Anglii odpor proti slavené druhdy svobodno-tržební soustavě, jehož ideovým podkladem byla jednak ochrana anglického průmyslu před levnou soutěží americkou a německou, jednak plán hospodářského společenství a zejména celního spolku s koloniemi: celé obrovské britské imperium mělo býti naproti cizině jednotným obvodem světohospodářským s jednotnou celní hranicí, s výhodnými však diferenčními cly pro vzájemný obchod mezi jednotlivými obvody imperia. V Londýně konána r. 1887 první koloniální konference, na níž oficiálně přetřásána otázka vzájemné obchodní přednosti mezi mateřskou zemí a osadami



(vláda anglická chovala se odmítavě), r. 1894 následoval druhý úřední kongres oficiálních zástupců vlád anglické a koloniálních a r. 1897 třetí. R. 1892 postavení při volbách do poslanecké sněmovny po půl století po prvé kandidáti ochranářští — ochranná cla měla být zavedena ve prospěch kolonií pro jejich nejhlavnější produkty vývozní — Gladstonovi podařilo se však ještě potříti celou agitaci, po dalších pěti letech zvítězili však unionisté, vedení oprávců tarifu přejal Joe Chamberlain, téhož roku vypořádala Anglie k naléhání kanadské vlády obchodní smlouvu s Německem z r. 1865, dle níž v britských osadách a državách neměly výrobky států celního spolku německého podléhati ani vyšším ani jiným vstupním dávkám nežli podobné výrobky Spojeného království či kterékoliv jiné země (podobné smlouvy uzavřela Anglie také ještě s jinými státy), čímž uvolnila dráhu k položení základů pro říšskou celní unii britskou. Hned od 30. června 1898 poskytla Kanada, tato nejstarší a nejlidnatější z anglických autonomních kolonií, Anglii přednostní cla, toto snížení cel stouplo pak postupně z  $12\frac{1}{2}\%$  na  $25\%$  a posléze na  $33\frac{1}{3}\%$ , tedy z osminy až na třetinu. Kanadský celní tarif skládá se ze tří sloupců: z tarifu generálního pro země, s nimiž není obchodní smlouvy, z tarifu přednostního, který platí pro výrobky z určitých britských zemí, pokud jsou z některého britského území také přímo dovezeny, a z tarifu středního pro ostatní země, s nimiž se uzavřela obchodní smlouva. Když Kanada odepřela Německu sazby přednostního tarifu britského a poskytovala jen tento tarif střední, který obsahuje hlavně položky pro průmyslové státy málo významné, vypukla celní válka kanadskoněmecká, přednostních cel pro britské výrobky však neodstranila. Naopak r. 1906 následoval celní spolek jihoafrický, v nějž se po burské válce r. 1905 sloučily kapská kolonie, Natal, Transvaal a jiné menší obvody, r. 1907 Austrálie a N. Zéland. Přednostních cel platných pro britské výrobky v osadách užívá se i ve vzájemném obchodě mezi jednotlivými koloniemi, jako mezi Kanadou a britskou Západní Indií, reciproční smlouvy jsou od r. 1905 i mezi Kanadou, Australií a Novým Zélandem. V témže směru působí dále jednotné listovní porto v celé britské říši, budování nových dopravních cest k dosažení nezávislého na cizině transportního a telegrafního spojení mezi územími britské říše i přibližování soustav právních.

Kolonie poskytly dosud britskému dovozu přednostní cla bez všeliké celněpolitické protidávky — požadavek, aby zato byla

produktům britských osad poskytnuta diferenční cla buď vůbec, nebo alespoň na některé hlavní produkty, zvláště obilí, narazil v Anglii na odpor, zvláště v kruzích dělnických, jelikož předpokládá celní uzavření oproti veškeré ostatní cizině, kolonie samy dodávají však Anglii jen asi čtvrtinu její potřeby potravin a surovin — němečtí imperialisté však ukazují, že válka přemocně posílí snahy po založení celní unie všebritské: kolonie budou žádati celní spojení jako odměnu mateřské zemi v nynější válce poskytnutou i dosavadním liberálním odpůrcům celní unie, vládě, bude celněpolitické sloučení spolu s celní hranicí oproti veškeré cizině vítaným prostředkem k umoření obrovského válečného dluhu Anglie\*) i zároveň mohutnou zbraní k poválečnému hospodářskému boji se Střední Evropou, jejímuž obchodu by pak odvrácením se Anglie zatarasena byla skoro třetina světa.\*\*)

Co v Anglii patří k cílům bližší či vzdálenější budoucnosti, ve Francii stalo se již skutkem: přes to, že jest při svém porodovém úbytku a populační stagnaci nezpůsobilá osaditi své kolonie domácími osadníky, dovedla obratnou správní a hospodářskou politikou v koloniích nové své osady se staršími, zvláště africkými državami sloučiti v jednotnou osadní říši k mateřské zemi pevně přičleněnou. Všechn obchodní styk mezi mateřskou zemí a osadami i mezi těmito vespolek spočívá na vzájemné přednosti: většinu své koloniální državy, t. zv. asimilované kolonie, pokládá Francie za celní tuzemsko, kde se až na jisté výjimky clo vybírá jen z cizozemského zboží a sice dle jeho původu buď dle generálního nebo dle minimálního tarifu země mateřské, zboží finančnímu clu podléhající z francouzských osad požívá při dovozu do Francie úlev, jiné výrobky jsou bezcelné, ostatní kolonie t. zv. autonomní, požívají při dovozu svého zboží do Francie minimálního tarifu s četnými slevami, kdežto pro francouzský dovoz do těchto kolonií jsou dány jisté tarify speciální, vzájemný obchod

---

\*) Vůbec války od jakživa dopomáhaly k vítězství hnutí ochránářskému: po otročí válce v l. 1861—65 nastal obrat v tržební politice Americké Unie, po válce francouzsko-německé r. 1870/1 změna tržební politiky ve Francii, po válce rusko-turecké v l. 1877/8 v Rusku, po válce rusko-japonské v l. 1904/5 v Japonsku, burská válka 1899—1902 vyvolala ochránářské pokusy v Anglii. Již nyní za války zavádí Anglie kromě zvýšení cel finančních i nově cla rozhodně ochranná (na automobily, filmy, hudební nástroje, zrcadlová skla a hodinky).

\*\*) O myšlence britské celní unie přinášel O. N. články i kratší statě již od svého vzniku r. 1896 (str. 157). Sr. zejména: Dr. F. Suchánek, Imperialism a snahy celněpolitické v Anglii, O. N. 1906, str. 363 a násl., str. 411 a násl. a v posledních ročnících četné statě o Joe Chamberlainovi. O dalších cílech britské říše viz náš článek v N. D. 1915/6, str. 6 a násl.

těchto osad vespolek je pak podporován tarify přednostními. Také koloniální vývozní cla jsou pro vývoz do Francie snížena, aby se mateřské zemi zabezpečil levný přívoz surovin. Cizozemský dovoz do francouzských kolonií byl zejména od celního zákona r. 1892, kterým vzájemná přednostní politika Francie s jejími osadami byla přímo dalekosáhle vybudována, francouzskou tržbou silně zatlačen, a nastala-li v tom od počátku tohoto století jistá stagnace, vězí příčina v tom, že francouzský průmysl vývozní vždy více se soustřeďuje na přepychové zboží, pro něž arci v osadách málo jest půdy — avšak to právě zase pudilo k zesílení francouzské protekční politiky ve styku s koloniemi, aby jinak neodvratná převaha soutěže cizozemské byla celnětarifními opatřeními vyloučena.

Také imperialistická celní politika Ruska datuje se již od několika desíletí. Již v obchodní smlouvě s Německem r. 1894 vyhradilo si Rusko, že její ustanovení nevztahují se na ony úmluvy, jimiž jsou či budou upraveny obchodní vztahy mezi Ruskem a sousedícími s ním státy a zeměmi Asie, a stejně ustanoveno ve změnách této obchodní smlouvy z r. 1904. Zatím provedeno i dlouho žádané vtělení Finska v celní obvod ruský na západě a východní Sibiře v přiamurské gubernii na dálném východě — do r. 1909 požívala východní Sibiř bezcelného dovozu pro všechno zboží přivážené přes přístavy při ústí Amuru a jižně od něho i přes pozemní hranice Korey, Mandžurska a Mongolska, kdežto nyní je cla prosto pouze zboží z evropského Ruska přicházející, všechno ostatní, nechť jest dováženo po souši či po moři, podléhá obecnému ruskému tarifu celnímu. Rusko poskytlo dále přednostní cla dovozu z Persie (surová bavlna, jižní plodiny) a vývoz do Persie podporuje vysokými celními restitucemi a premii vývozními, přičleňujíc si tak severní Persii, kterou vojensky již obsadilo, také hospodářsky, v r. 1913 konečně pokusilo se dohodami s tamějšími kněžskými státy přičleniti si hospodářsky i t. zv. vnější Mongolsko přednostními cly proti Japonsku a Číně namířeny. Celní politika stává se prostředkem politiky koloniální, za celněpolitickým přičleněním následuje koloniální a za tímto přivtělení státní.

Také Americká Unie v posledních dvou desíletích vykročila ze svého kontinentálního obrovského teritoria přes to, že jí bohatými dary přírodními, silným populačním rozvojem i zemědělským a průmyslovým rozmachem nejspíše ještě poskytuje podmínky uzavřeného soběstačného koloběhu hospodářského, a rozšiřuje svůj



hospodářský obvod americký v obvod světohospodářský; dobývá zámořských držav a přičleňuje je s jistými výjimkami celněpoliticky k zemi mateřské — dovoz ze Spojených států jde tam beze cla, kdežto dovoz z jiných zemí podroben jest celnímu tarifu americkému — a Unie pokouší se smlouvat pro odbyt svých tovarů soustavu celních předností se státy středo- a jihoamerickými. Zvláště s Brasiíi navázala Unie r. 1904 po prvé celněpolitické vztahy, jež od r. 1906 každoročně obnovovány a dle nichž severoamerický dovoz požívá v Brasiíi celní slevy 20<sup>0</sup>/<sub>0</sub>ní. Zvláště nyní za války usiluje Unie, aby evropský obchod ze střední a jižní Ameriky byl co možná úplně a trvale vytlačen.\*)

Nehledíc však ani k těmto světohospodářským imperiím shledáváme i jinak od let — Wolf mluví o třech kulminačních bodech, letech 1820, 1850 a 1890 — na nejrozličnějších místech zeměkoule mezi státy sousedními nebo sobě národně či kmenově blízkými či politicky sympatisujícími, v celku však spíše mezi státy latinskými nežli mezi germánskými, jistá obchodněpolitická ujednání jakožto snad zárodky víceméně úzkého spolčení hospodářského. Tak prosadily jihoamerické státy přednostní vzájemné posuzování již ve smlouvách se starým celním spolkem německým a později s Německem, na evropské půdě poskytují si Švédsko a Norsko, Španělsko a Portugalsko jakožto sousedé alespoň celní úlevy, jichž třetí státy nejsou účastny, Rusko poskytlo přednostní posuzování Švédsku i Norsku a r. 1842 přechodně i Prusku, Rakousko pod různými tituly namnoze státům balkánským a pak sekundogeniturám italským.\*\*\*) Nověji pak v ostatních dílech světa uzavřeny jsou takové celní spolky států politicky sblížených, jako na př. celní spolek kanadský z r. 1867, celní spolek brasílský, Spojené státy brasílské zahrnující, státy jihoamerické pak již v l. 1883 a 1893 si zajistily se středoamerickými vzájemné celní výhody v neprospěch obchodu evropského, takže se vlastně proti Evropě celně uzavírá nyní již celá Amerika.

Z posuzování tohoto vývoje i z politických snah velkoněmeckých vznikla nová theorie německých národohospodářů imperia-  
listů: svět nabývá jiné tvářnosti, soustava mnohostátní ustupuje hospodářsky novému útvaru, po organisovaných hospodářských obvodech jednotlivých států následují zřejmě nečetné obvody a soustavy světohospodářské — čtyři jsou již dílem hotovy, dílem

\*) Sr. O. N. 1915, str. 500.

\*\*) Wolf, Zollverband, str. 8, 12 a násl.

v počátcích, ruský uzavřen zcela a francouzský téměř zcela, americký a anglický se budují a právě se lstí a násilím skovává i japonsko-čínský. Nastává období světových dějin, v němž o vedení osudů lidstva a o výnos jeho práce zápasí skupiny lidstva národní měřítko převyšující. Půjdou-li dějiny tímto směrem, ocitnou se státy ostatní — planetové, družicové zové je Naumann, k nimž druží se prý ještě menší jako asteroidy či komety, k žádnému slunci ne-náležející, dnes zvoucí se neutrály — v nebezpečí, že budou nechány stranou, aby snad později k některé z oněch velkých soustav byly buď násilně přičleněny nebo se jí samy musily podříditi. Budoucnost je dnes obecně tak neurčita, že toto nebezpečí nelze s jistotou ani tvrditi ani popírati, ono prý však jako temný tlak leží na všech národech a z představy jeho vznikají pak i všechny snahy vedle ony celní spolky postaviti nový, jim rovnorodý, celní spolek střeoevropský.\*) Nemůže-li velká většina všech národů zeměkoule leč hledati připojení na té či oné straně, kyne Německu — pokud mu ještě slunce svítí — na základě jeho síly a dějin vyšší cíl, státi se samo středem, vstoupiti v řadu světových hospodářských mocností první třídy, a k tomu patří přičlenění jiných střeoevropských států a národů,\*\*) v první řadě pak co nejužší hospodářské spěti a co možná celní unie Německa s Rakousko-Uherskem. Teprve přes naši monarchii stává se Německo státem středomořským, překračuje Alpy a dospívá k Terstu, Soluni, Cařihradu a Smyrně, teprv slovanskými národnostmi Rakousko-Uherska dostává se Německu ethnografického mostu a přechodu k národům balkánským a teprve Rakousko-Uherskem a zeměmi s ním na jihovýchodě sousedícími dostává se Německu obvodů, které by při náležitém zintenzivnění své zemědělské produkce učinily výživu Německa nezávislou na přivozu z jiných skupin světohospodářských a zajistily tak co možná hospodářskou jeho soběstačnost.

---

\*) Renner, Österreichs Erneuerung, str. 123—124, Naumann, Mitteleuropa, str. 164—199.

\*\*) Naumann, Mitteleuropa, str. 176—177.

# Snahy o celní unii Rakousko-Uherska s Německem.

Dr. Jos. Gruber.

## IV.

Nejnovější válečné a s tím i německonacionální rozpětí v Německu a v Rakousku oživilo znovu silně ideu užšího hospodářského spojení naší říše s Německem nebo, dokonce v té či oné podobě ideu středoevropského celního spolku, v nějž by se sloučily všechny státy evropské kromě mocností západních a východních. Historikové, politikové i publicisté vystupují pro zřízení celního společenství německorakouskouherského nebo alespoň vzájemné obchodněpolitické mezi nimi přednosti a do nedohledna roste záplava spisů tímto problémem se zabývajících. Dost často se při tom »vyvolávají a za korunní svědky přibírají staří duchové«, Bismarck, přes to, že i po vyhoštění Rakouska z německého bundu r. 1868 také celá jeho autonomní obchodní politika od r. 1877 i dále mluví silně proti úmyslu nějakého hospodářského sblížení,\*) List, jehož ochránářská theorie na dnešní ochranné clo již docela se nehodí (List naprosto odmítal všelikou ochranu agrární) a který utvořil národní soustavu politické ekonomie, v níž národ má býti nositelem národního hospodářství, nikoliv konglomerát různorodých částic národních, i konečně Bruck, jehož idea »70milionové říše od Severního moře k Adrii byla jistě své doby veliká a povznášející, ačkoliv praktické provedení i již tehdy musilo býti pochybným«, jehož památce »se však projevuje jistě velmi špatná služba, dovolávají-li se ho i dnes ještě za svědka« — hospodářské poměry se zatím změnily a dnes musí se tato otázka řešiti zcela neodvisle na historických starobylostech pouze z porozumění potřeb přítomnosti.\*\*)

\*) Sr. k tomu Fr. Eulenburg (Lipsko), Litteratur über die wirtschaftliche Annäherung von Mitteleuropa, Weltwirtschaftliches Archiv 1916, I. sv., str. 379 a násl. Eulenburg polemizuje (str. 381) s Philippovichem, který — chtěje Bismarcka zachrániti pro ideu celní unie — prohlašuje odmítavý jeho výrok k bar. Rechenbergovi za »nepříliš vážně míněný«.

\*\*) Eulenburg na uv. m. str. 381. »Snahám Bruckovým ... lze porozuměti jen z (poměrů) tehdejší doby. Tehdy byly hospodářské podmínky v Německu a Rakousku sobě podobny, průmysl zde jako tam v prvních počátcích. Příro-



Nejvřelejšími obhájci této myšlenky jsou vůbec rakouští Němci — »z velmi pochopitelných důvodů«, praví Eulenburg —, a jsou-li také v Německu hlasy odmítavé v menšině, lze vysvětliti to tím, že otázka stala se heslem politickým a v době »vnitřního míru« hlasy od obecného mínění odchylné jen zdráhavě odvažují se na veřejnost. Přes to jsou si rakouští Němci vědomi, že vše-německá idea, chtějící »spjati budoucnost Německa s budoucností německého Rakouska«, v »Německé říši bohužel není populární«.\*)

Chceme podati přehled alespoň základnějších publikací, zůstavující si vypsati podrobnější otázky (stanovisko průmyslových i zemědělských korporací, Uher, sociální demokracie, neutrální ciziny a pod. k hospodářskému sblížení s Německem) ve statích zvláštních.

Hned v prvních týdnech válečných vznikla kniha Lisztova o státním svazu středoevropském,\*\*) jehož jádrem by bylo Německo a Rakousko-Uhersko a k němuž by pak ještě přistoupily Nizozemsko, všechny tři státy nordické, Švýcarsko i také Italie (spisek byl vydán před vypuknutím války rakouskoitalské), která prý tvoří nepostradatelné zakončení střední Evropy k jihu a zároveň spojení s pevninou severoafrickou, a státy balkánské i s evropským Tureckem, celkem asi 8 mil. km<sup>2</sup> se 200 mil. obyv. — na tomto podkladě zvedal by se »svaz mezinárodních společenství správních a konference delegátů veškerých států při zásadní jednotě hospodářského života, ujednacení měny, utvoření středoevropského práva mezinárodního« — teprv takováto světová velmoc mohla prý by se rozsahem, populací i samostatností svého hospodářského života úspěšné měriti s Anglií, Ruskem a Severní Amerikou.\*\*\*)

Hermann Losch†) dovozuje, že všecken hospodářský vývoj posledního věku pudí ke zvětšení a zároveň k zabezpečení trhu,

---

zeně šlo tehdy jen o to, politickou a hospodářskou moc Rakouska přivést k platnosti v celém obvodu celního spolku« (Wilhelm Umrath, Das Wirtschaftsgebiet Österreich-Ungarn, str. 16.).

\*) Říš. posl. Frant. Jesser, »Deutscher Imperialismus oder mitteleuropäische Interessengemeinschaft?« v Deutsche Arbeit 1914/5, str. 133.

\*\*) Franz v. Liszt, Ein mitteleuropäischer Staatenverband, sbírky Zwischen Krieg und Frieden sv. 2., Lipsko, Hirzel, 1914, stran 45.

\*\*\*) Pojednání Lisztovo dle úsudku Eulenburgova (str. 405) »v celku nestojí nad úrovní lepšího úvodníku denníkového, jest sice dobře míněno, ale psáno s úžasnou naivností politického rozumění a předvídaní« (str. 404). Eulenburg otírá se zde mimochodem ostatně i o Čechy a Rusiny.

†) Der mitteleuropäische Wirtschaftsblock und das Schicksal Belgiens, sbírky Zwischen Krieg und Frieden sv. 13., Lipsko, Hirzel, 1915, 45 str.

páteří hospodářského života že však musí býti trh vnitřní. Německo a Rakousko-Uhersko jsou přímo na sebe odkázány, majíce společný zájem zásobovací a doplňovací, a jsou zároveň světopoliticky i světohospodářsky nuceny tvořiti společně na venek imperium, t. j. provozovati imperialistickou politiku,\*) rozšířiti podklad pro vnější tržbu smlouvou o jednotné hospodářské politice, kdežto uvnitř mohly by si zcela dobře zachovati řadu zvláštností i mezicelní čáru, avšak jen jako dávku přechodnou, i politickou samostatnost, podobně jako byla prý zachována v Loschově ideálu, v starém celním spolku německém (Losch ovšem zapomíná, že politický důsledek celního spolku — jednotná říše německá — nakonec přece se dostavil). Středoevropskému hospodářskému spolku budiž přiřčena Belgie — připojení Francie prý jest žádoucí, nikoli však nezbytné, ona potřebuje sice německých surovin, nikoli však Německo jejích výrobků luxusních — a jako doplněk budiž na východě připojen i přiměřený obvod zemědělský, jehož přebytky by se při nejmenším vyrovnaly větší potřebě Belgie. Program tedy nejen hospodářskopolitický, nýbrž i ryze politický. Je však, praví Eulenburg, velmi nepravděpodobno, že bude belgická soutěž německému průmyslu vesměs vítána, tím méně pak poškození Hamburku a Brém ve prospěch Antverp.

Velmi vřelého obhájce našel hospodářský svaz německorakouský ve Philippovichovi.\*\*\*) Podáv nejprve stručné vylíčení starší obchodní politiky za celního spolku a zejména záměrů Bruckových, Philippovich líčí vývoj národního hospodářství rakouského v přítomnosti: Rakousko-Uhersko je dnes asi tam, kde bylo Německo v roce 1895, je tedy na snadě předpokládati i další paralelní vývoj pro budoucnost, očekává od celního připojení k Německu zlevnění mnohých statků pro rakouský konsum, předpokládá však, že při vysoké vnější celní hranici spolčených říší

---

\*) Losch přehlíží, že by středoevropská imperialistická říše naprosto nebyla podobna imperiím, jakými jsou Spojené státy, Rusko a Velká Británie, neboť tyto jsou jednotné útvary historicky vytvořené s jednotnou řečí a částečně jednotným obyvatelstvem — ona jednotnost hospodářských velkoobvodů, již jest idea Loschova nesena, předpokládá právě národní jednotnost, již se hospodářskému bloku středoevropskému nedostává. Vírtemberčan a Listův adept Losch zapomíná, že List, jak shora řečeno, utvořil právě národní soustavu politické ekonomie. (Eulenburg, str. 390—391.)

\*\*) Ein Wirtschafts- und Zollverband zwischen Deutschland und Österreich-Ungarn, Lipsko 1915, stran 59. Zevrubný obsah její i polemizující s ním brožury Diehlovy podali jsme již na str. 254 roč. 1915 t. l., obmezujeme se zde tudíž na podání kritických poznámek Eulenburgových.

naproti cizině bude i uvnitř mezi nimi mírná celní čára k ochraně rakouského průmyslu, dokud i tento nebude s to, aby vydržel volnou soutěž s německým.

Také Philippovich pak sdílí názor, rakouskými obchodními politiky (Bruck, Kübeck, Hock, Schäffle) v polou 19. století hájený, že Orient, vlivem Německa ve své kultuře povznesen, může se státi upotřebitelným obvodem výrobním a spotřebním. Dr. Fr. Eulenburg namítá však (ve shodě se stanoviskem, jež zaujal ve sborníku Herknerově), že Philippovichovo líčení dnešního vývoje hospodářského jest silně optimistické a jeho dokazování, že další vývoj hospodářský bude se v Rakousku díti paralelně jako v Německu, dost povrchním: Rakousko-Uhersko má ještě ve velmi mnoha směrech naprosto extensivní hospodářství; spočívá-li možnost budoucího průmyslového vývoje v první řadě na vývoji středních měst o 50—100.000 obyvatelů, má jich Německo (vedle 41 velkoměst) ještě 55, kdežto Rakousko-Uhersko (vedle pouze 9 velkoměst) jen 24 a z toho ještě připadá na agrární Uhry 15 a na průmyslové Rakousko pouze 9; příčinou opozdilosti rakouského průmyslu není ani tak zdanění akciových společností, menší národní blahobyť a pod., jak se domnívá Philippovich, nýbrž vlastně nedostatek uhlí, rud a solí, nepříznivé dopravní poměry, nerovné vzdělání obyvatelstva a převysoké výdaje na živobytí, jež nutně stlačují výdaje na potřeby kulturní. Na tom by málo změnilo zlevnění výrobních prostředků a některých průmyslových výrobků, jehož by ostatně celním svazem ani bezpečně nebylo dosaženo; za ilusorní pokládá konečně Eulenburg naději, že by rakouskouherský průmysl, jehož výrobní podmínky jsou již jednou nepříznivy, mohl kdy dle Listova schematu dospěti k samostatnosti (bezcelnosti), bylo k tomu v minulém století dost příležitosti, a nepoužil-li jí rakouský průmysl dosud, lze to tím méně čekati pro budoucnost!\*) Ilusí je také naděje na veliký export na Balkán a do blízkého Orientu, jež splní se (pro Německo) tak málo, jako kdysi naděje na veliký odbyť do východní Asie: chybí tam husté, koupěschopné obyvatelstvo (balkánské státy mají dohromady jen 20 mil. a celé evropské i asijské Turecko 30 mil. ob.), není tam ani dosta-

\*) Viz níže o Eulenburgových vývodech ve sborníku Herknerově. Na shodném v celku stanovisku s Philippovichem stojí anonymní spis kupecky vzdělaného strojnického průmyslníka (*Politisch-wirtschaftliche Zukunft Deutschlands und Österreich-Ungarns nach dem Kriege*, Berlin 1915, stran 106), význačný jednak důrazným potíráním agrárních zájmů v celní politice, jednak špatným míněním o účinku ochranných cel průmyslových pro Rakousko-Uhersko.



tečného množství surovin Německu potřebných, a nelze také vytlačit soutěž jiných států (v Řecku Anglie a Ruska).

Naumannova kniha,\*) rozsahem i obsahem nejhlubší a nejdalekosáhlejší, pokouší se založiti »Střední Evropu« a to nejen zevně svazkem celněpolitickým, nýbrž vnitřně na podkladě organickém a psychologickém, protože Naumann — »ve všem, co počíná, naveskrz umělecká povaha« — je příliš rozmyslný, aby na trvalo i jen za možný pokládal pouhý středoevropský svaz hospodářský, v němž by jinak nic nebylo společného, pro začátek však se nezabývá hlouběji ani budoucími vztahy, v něž by s centrálními státy mohly po případě vejíti neutrální státy Holandsko, Skandinávie, Švýcarsko i Balkán. Ale i jen s oběma ústředními mocnostmi jakožto krystalizačním jádrem pro budoucnost zbývá dost veliký problém. Mají-li se různorodí středoevropští národové dle Naumanna naučit myslet a cítit středoevropsky a měla-li by příští Střední Evropa míti skutečné vnitřní jádro, nestačí pouze negativní účel soudržnosti naproti společným nepřítelům, nýbrž musila by zde býti organická jednota, společná literární a umělecká kultura, snad i podobnost ústavního života a pojmání státu, zkrátka jakási duše Středoevropana — je však tato vůbec možná, když Střední Evropa jako celek (jinak Rakousko-Uhersko o sobě) nemá společné řeči ani společné tradice a historie a vůbec žádného vnitřního specifického společenství kulturního, má různý rytmus života i různé existenční podmínky, takže celá vyumělkovaná konstrukce nesahá přes pouze politickou nutnost spolku na obranu a výboj — tato nutnost se však může jednoho dne změnit, jakmile se změní politická konstelace, a pouze politická soudržnost je příliš úzká, aby vytvořila na trvalo sdružení středoevropské. I dnešní politickovojenský svazek je v podstatě negativní, obrana proti dnes spojeným nepřítelům — pozitivně pokládá Rakousko za svého hlavního nepřítele Rusko a Německo Anglii a pro svou budoucí zahraniční politiku mají oba státy v podstatě různou doménu: politický zájem Rakouska směřuje k Balkánu

(»každé uzavírání se průmyslu mělo u nás v Rakousko-Uhersku v zápětí jakési zbahnění. Všeliká snaha po zdokonalení závodů zhasla. Oddali jsme se sladkému »dolce far niente«, heslem bylo dosud vždy »raději méně vyráběti, ale docílit vysokých cen«), potřebi tedy nového ducha, specialisace závodů a pod. — ve všech těchto směrech lze celním připojením očekávat příznivý výsledek (Eulenburg, str. 396—8). Srv. k tomu níže odmítavý úsudek o celním připojení od jiného praktického průmyslníka W. Umratha.

\*) Mitteleuropa, sr. zevrubný obsah na str. 155 t. I., zde podáváme předem vývody Eulenburgovy (str. 382 a násl. na uv. m.).

a blízkému Orientu, který však pro Německo, mající jiné a větší úkoly, stojí a státí musí naprosto v druhé řadě. O sobě jest zcela myslitelná politická konstelace, která by spojila na př. Německo s Ruskem a Rakousko s Anglií. Jestliže tedy není pojitek historických a kulturních a selhávají-li nebo jsou-li o sobě nerozhodny politické, zbývá moment hospodářský: Evropa musí a dle Naumanna je s to státí se jednotným hospodářským tělesem na trvalém podkladě, Německo samo je naproti velikým říším světohospodářským příliš malé, a tak jako Prusko kdysi musilo utvořiti celní spolek, aby nezůstalo malým a osamoceným, tak musí Německo nyní usilovati o Střední Evropu, a nikoli pouze celním svazem — Naumann je si vědom, že z celního svazu by marně bylo doufat vnitřnější hospodářské sdružení, nýbrž naopak odcizení — nýbrž také celou jinakou politikou a součinností hospodářskou, péčí o export (Naumann navrhuje dokonce umělé podporování rakouskouveršského vývozu exportními premiemi) a pod., a konstruuje přímo jakousi »středoevropskou ústřední správu« pro jaksi »vrchní stát«, jež by tvořila Střední Evropa naproti svým součástem — správní utopie, v níž Naumann dle Eulenburga »nejvolněji pouští uzdu své fantasii, při které pojímá člověka mírný mráz a zdá se, jako by politika nebyla leč uměním nemožnosti.«\*)

Končí-li Eulenburg úsudkem, že spis Naumannův je při »velném nedostatku nových ideí, jímž se tato literatura vyznačuje, nanejvýš nábadným a plodným«, »opravdu hlubokým a duchaplným«, ba »skoro příliš duchaplným«, Below\*\*) daleko přísněji soudí, že Naumann »pracuje nápovědami a náladovou malbou« v takové míře, že ve vědeckém listě lze knihu jeho »v beletristické literatuře, ve většině časopisů, ale částečně i v listech vědeckých nad všechnu míru vychválenou« charakterisovati jen v jejích tendencích. Proti ryze kvantitnímu posuzování Naumannovu Below připomíná, že územní rozsah, ba ani počet obyvatelstva nikterak nerozhodují, jinak že by byli Němci části svých nepřátel již dávno

\*) »Známe-li neutěšená kvotová vyjednávání v rakouskouveršských delegacích, ztěžka věříme v »dědičnou moudrost« jednáních vyrovnacích a smluvních, jaká jest na Dunaji domovem... Je-li toto cenou, za kterou se má udělati střední Evropa, pak jest tato cena zřejmě sotva dostižitelná. V rakouskouveršské monarchii se beztoho již až příliš vládne a spravuje, místo co by se pracovalo hospodářsky. Přemnoho práce, času a peněz by se musilo vynaložiti na takový správní aparát středoevropský, místo co by se vykonala zato užitečná produktivní práce« (str. 389).

\*\*) Nationalstaat und Nationalwirtschaft, Unionstaat und Unionwirtschaft, Mitteleuropa. Besprochen von G. v. Below, Conr. Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, květen 1916, str. 662—688.

podlehli; co je činí silným, že jest také energické napětí, jaké jejich národní stát činí vojenskopoliticky možným, organizace jejich národnostního hospodářství a vůbec zvláštní kvalita jejich veřejných zařízení. Nestačilo by dále ani spojení Německa a Rakousko-Uherska. Střední Evropa by musila zahrnovati ještě alespoň i Turecko a Bulharsko, člověk středoevropský by musil býti zároveň i východoevropským a maloasijským, dobrý tucet různých kultur musilo by se smísiti v kaši středoevropskou, žádný Uher, Polák nebo Srb atd. nevtělí se však v středoevropskou duši Naumannovu.\*) Ani hospodářsky Střední Evropa nestačí, aby představovala něco samostatného, a Naumann nepoučuje konečně blíže o tom, jaké určitější zřízení má míti středoevropský svaz, jemuž mají Němci děkovati svoji záchranu. Myšlenka, že by Německo a Rakousko-Uhersko se měly sestoupiti v bližší svaz, není o sobě nová, ani vlastnictvím Naumannovým,\*\*) a rozšíření jeho knihy bylo částečně právě tím způsobeno, že idea tato byla již velice zastoupena a populární, i tím, že podávajíc zábavnou četbu zdá se sdělovati zároveň úsudek politický, i konečně tím, že hovic četným zvláštním zájmům nalézá četné skupiny přívrženců, jako odpůrce národnostní ideje německé, svobodnotržebníky zde a ochranáře onde, velikou obec esthetů doufající osvobození od tvrdého tlaku národnostního a státního. Věcně je v knize Naumannově sotva co jiného nežli v malém spisku Mitscherlichově,\*\*\*) oba jsou odpůrci národnostní zásady ve státě a hospodářství. »Vzdušné plány báchorkového středoevropského sdružení, jež by vedly k zanedbávání našich domácích úkolů, zamítáme,« dí Below, »nemáme také proč litovati politiky roku 1866. Teprv jí byl zjednán dobrý a

\*) »Neměli bychom také před nimi žádné úcty, kdyby to učinili. Kultura nemůže prospívati při národnostním setření«, praví Below (str. 680). Mimochodem otírá se zde (str. 680 a 682) také Below, výslovný stoupenec protipolské politiky Pruska v Poznaňsku, podobně jako Eulenburg, o český národ stejně neslušně jako nepravdivě; právě historik by měl zde lépe znáti a rozpoznáti. Zajímavé je, že dle něho je »známou skutečností, že německý ráz Vídně závisí na německé škole obecné« (str. 681), že by tedy bez školní germanisace dětí neněmeckých byl německý ráz Vídně ztracen.

\*\*) Ještě krátce před vypuknutím války Naumann myšlenku Střední Evropy, již před tím od jiných hlásanou, naprosto zamítal, v prvních měsících války uveřejnil pak spis, v němž vykládal společnost »francouzských a německých zájmů« a načrtl obraz budoucího společného postupu Francie a Německa, nyní pak to vše odstavuje a žádá »Střední Evropu« k obraně před Francií. Below (str. 686) neshledává v tom všem však než starý Naumannův způsob vždy a všude doporučovati připojení ke vnějším soudruhům, přizpůsobivost a podajnost.

\*\*\*) Waldemar Mitscherlich, *Nationalstaat und Nationalwirtschaft und ihre Zukunft*, Lipsko 1916, stran 51.



zdravý poměr k Rakousku, a při oboustranné vzájemné samostatnosti mohou úkoly, jež Německo a Rakousko-Uhersko mají řešiti, i také jejich společné úkoly nejlépe býti řešeny. Žádné uniové hospodářství nebylo by nezávislé na vztazích světohospodářských, i kdyby vedle Rakousko-Uherska objímalo i Turecko a snad i jiné země; dlužno se jak varovati ilusí, které se poutají k zjednání širších hranic, tak odvažovati, zdali výhody, jež by nový větší svaz přinesl, převažují nevýhody, jež spojeny jsou s opuštěním dosavadních hranic hospodářských. Německé národnostní hospodářství se osvědčilo tak výtečně, že máme všechnu příčinu při něm v principu (při pohyblivosti v jednotlivostech) naprosto setrvati.\*) I když tedy ani Below neodmítá vstoupiti politicky a hospodářsky v bližší spojení k Rakousko-Uhersku, bude prý záležeti na tom, aby oba díly uvnitř uniového státu a hospodářství zůstaly co možná samostatny.\*\*)

Otázka, v jaké formě lze nejúčelněji provéstí sblížení, nejzevrubněji a nejjasněji řešena jest u Wolfa.\*\*\*) Také pro něho jest rozhodujícím veliký vnitřní trh s hromadnou výrobou a zatlacením americké, anglické, francouzské a italské soutěže ve prospěch německé. Jestliže již při založení středoevropského hospodářského spolku obava ze soutěže severoamerické hrála značnou roli, soutěže dnes již více průmyslové nežli zemědělské, jsou Spojené státy dnes tertius gaudens, smějící se dědic této války, dík jednak obrovským cenám za válečné dodávky i za suroviny všeho druhu, jednak tomu, že jejich kapitál zůstává intaktní, kdežto Evropu bude již prvých 1½ roku války státi v celku hodně přes 200 miliard marek, t. j. nemnoho méně, nežli činí dnes veškeren národní majetek Francie. Není tedy pochyby, že po válce americkou konkurenci teprv řádně pocítíme. Unie potřebuje jen ještě plavebních linií, aby nejslibnější ze všech trhů ovládla zcela

\*) Below vytýká Naumannovi též, že stojí to bledě s jeho vědomostmi historickými, jeho přehled literatury svědčí o její neznalosti, jeho „malé poznámky“ k jednotlivým knihám jsou dílem „prostě naivní“ (str. 682). Naumann pracuje prý vůbec prostředky novelisty (str. 685).

\*\*) Jenom jako kuriositu uvádíme brožuru „Ein alter Österreicher und Friedrich Naumanns „Mitteleuropa“, von General der Infanterie d. R. Eduard Freiherr Succovaty von Vezza, k. u. k. wirkl. Geheimer Rat, Št. Hradec 1916, stran 38, se známým heslem A. E. I. O. U. (Austria erit in orbe ultima, jak zní jeden z mnoha výkladů) a s celostránkovými doslovnými citáty z knihy Naumannovy, která s naivní nekritičností v poctivě myšleném, ale špatně pochopeném rakouském vlastenectví agituje pro středoevropský „vrchní stát“ Naumannův.

\*\*\*) Ein deutsch-österreichisch-ungarischer Zollverband, Lipsko 1915, str. 25.

jinak nežli dosud. S druhé strany rýsuje se, prozatím v neurčitých formách, hospodářská koalice Anglie-Francie-Itálie, oba tyto státy budou musit Anglii, jejímiž jsou vasaly, vyhraditi v té či oné formě přednostní postavení, konečně obrovské válečné výdaje Anglie přivedou v proud dávnou snahu po užším spojení s koloniemi. Anglie nevystačí bez cel, zejména potravinových, jako přechodně již za burské války musejí se cla státi finančními zdroji Spojeného království a tím je dána i základna pro vzájemné celní výhody s koloniemi. Užší semknutí obou říší centrálních se tedy doporučuje hospodářsky i politicky. Co do formy však Wolf sám stejně jako střeoevropský hospodářský spolek několikrát kolísal a teprv znenáhla propracoval se k svému poslednímu návrhu a i tento předkládá jen opatrně k diskusi, nezatajuje si obtíží a pochybností jeho provedení.

Tímto konečným návrhem — když byl odmítl jak americkou zásadu reciprocity, která by obě mocnosti obchodněpoliticky nesblížila a vůbec se nehodí pro státy s exportem průmyslovým, tak heslo o přednostním posuzování, protože při tomto všechno záleží na praktickém jeho provádění a protože by si je sotva nechaly bez odporu libiti jiné státy, tak konečně tak zvaný trojitý návrh, t. j. vázání většiny cel dosud mezi Německem a Rakousko-Uherskem platných oproti zvýšení, rozmnožení počtu bezcelného zboží i rozšíření řízení zušlechťovacího nebo jeho neobmezené připuštění — jest nyní Střeoevropskému hospodářskému spolku a v jeho jméně i Wolfovi celní unie, která ovšem nemůže býti aktivována přes noc, nýbrž zavedena jen s čarou mezicelní, pro jejíž odstranění navrhuje Wolf dobu 50—60 let, takže by asi každých pět let nastalo snížení mezicel asi o 10%, tedy přechod velmi znenáhly. S hospodářskopolitického hlediska mluví pro unii pochybnost ostatních možných forem sblížení, dále že celní unie nemůže býti předmětem mezinárodních útoků a osočování, že zakládá i jisté správní společenství, byť i prozatím jen v malém oboru — ale i politika Německa i Rakousko-Uherska by nadále musila býti na venek vedena jednotně, nešlo by to nadlouho bez jednotného celního parlamentu a bez jednotného úřadu správního — národohospodářsky znamenala by unie pro Rakousko-Uhersko vysvobození z hospodářské izolace a pro obě říše zvětšený vnitřní trh, hromadnost výroby, lepší dělbu práce, snížení výrobních nákladů. Klíč pro rozdělení celních příjmů našel by se bez obtíží, pro ujednacení měny utvořila válka společnou základnu,

t. j. v obou říších následkem suspense výplaty bankovek za peníze t. zv. papírovou měnu se zlatým jádrem (Goldkernwährung), také rozdílnosti daní a sociálního zákonodárství nejsou překážkami nepřekonatelnými.

Velmi zajímavé jsou Eulenburgovy poznámky k Wolfovým vývodům: Německo by dle Wolfa užším připoutáním rakousko-uherského trhu mohlo dojít větší dělby práce a tím úspory nákladů — Eulenburg prý však, probíraje všechny průmysly, neví, u kterých by to mělo být. Dále by předpokladem skutečné celní unie byl nutně společný vnější tarif obou říší oproti cizině, v tomto musila by však pro velikou řadu položek cla dle přání rakouského průmyslu k ochraně jeho být oproti třetím státům podstatně zvýšena — tento ústupek prý však Německo nemůže učiniti, německá průmyslová cla jsou už dosti vysoká a snesou v mnoha položkách spíše snížení, anebo by se při nízkém vnějším celním tarifu vybíraly na hranici rakousko-uherské zvláštní přírážky, které by pro německé zboží neplatily (na př. z anglických strojů sprádacích), ale pak nechť si někdo představí obtíže celní manipulace, vysvědčení o původu, veliký úřednický aparát atd., Uhry by obdržely ještě svou zvláštní celní čáru s přírážkou odstupňovanou dle toho, jde-li o zboží rakouské či německé či cizí atd. Zcela nemožna jest myšlenka určovat sazby celního tarifu na 50 let napřed a potom automaticky každých pět let předsebirati snížení vždyť jisté průmysly doznají v této dlouhé době zvýšení cla, jiné opět snížení a pro jiné vůbec teprv nastane potřeba celní ochrany. »Celní unie, která ve skutečnosti pro nejbližších 50 let ještě není celní unií, zdá se mi již předem života neschopnou.« Konečně není nikterak jisto, že by postupné snižování cel skutečně rakousko-uherský průmysl tak posilovalo, jak on toho požaduje: »nemáme přece zneuznávati, že Listova myšlenka výchovy k samostatnosti dosud nikdy na kontinentě nebyla uskutečněna«. Eulenburg odmítá tudíž celý projekt Wolfův — stal by se prý dle Naumannova výrazu jen »smlouvou odcizovací«.\*)

Berlínský profesor Dr. Jastrow ve svém spisku\*\*) zabývá se především otázkou budoucnosti klausule výhodnostní, a sice s hlediska liberální obchodní politiky, právě proto nezdá se však, že by byl přímluvčím zvláštních výhod pro jedinou skupinu států,

\*) Weltwirtsch. Archiv, 1916, I., str. 403—404.

\*\*) Die mitteleuropäische Zollannäherung und die Meistbegünstigung, Lipsko 1915, sbírky Zwischen Krieg und Frieden sv. 26., stran 47.



dvojspolkovou. Vyvozuje, že jediným příkladem, kde celní spolek se skutečně utvořil, byl německý, že proto také němčina jest jedinou řečí, která má pro to zvláštní výraz (i Angličané a Francouzi užívají nepřeloženého slova »Zollverein«), kdežto ve všech ostatních případech buď nedošlo se dále nežli k pouhým tarifním a jiným obchodněpolitickým dohodám nebo se naopak dospělo k úplnému společenství státnímu, jako mezi anglickými koloniemi v Australii a v jižní Africe, i v Německu pak se věc podařila proto, že Německo bylo objektivně zralé pro společenství spolkově státní, jaké chtěly politicky cítící kruhy národa a jakému nepřály dynastie, takže celní spolek nebyl leč jen vítanou splátkou na politickou jednotu, uskutečněnou pak lety 1866 a 1871. Je-li tedy dnes nálada pro celní spolek německohabsburský, musilo by se předem vyloučiti to, co přesahuje i celní spolek z r. 1834, totiž celní parlament a věčné trvání. Jednotnost celního spolku je také neslučitelná s hospodářskopolitickými názory, dnes celní politiku obou říší ovládajícími: celní spolek byl výkonem věku svobodno-tržebního, kdežto dnešní doba jest náchylna klásti největší váhu na cla ochranná. Nelze-li tedy docíliti spojení dle vzoru celního spolku z r. 1834 a stojí-li s druhé strany každé celněpolitické výhodě, kterou by si obě říše navzájem poskytly, v cestě výhodnostní klausule ve své dnešní formulaci, musilo by se Německo svému spojenci (a podobně také naše monarchie vůči Německu) zavázati, že všechny platné výhodnostní smlouvy změní v tom směru, že sice výhodnostnímu státu se zaručují všechna práva ných států, avšak s výjimkou přednostních práv Rakousko-Uherska. Ku provedení takové změny pak je nynější doba zvlášť přízniva, ježto byla válkou odstraněna věčná výhodnost čl. 11. frankfurtského míru mezi Francií a Německem navzájem zaručená. Také by okolnost, že by výhodnostní doložka v této změně podobě byla po válce pojata v mírové smlouvy s tolika a právě nejčelnějšími státy, usnadňovala i vyjednávání se státy ostatními. Též by se nesměla zatarasovat cesta eventuálnímu připojení se jiných států (Turecka atd.). Také nová tato klausule by musila býti pojata do mírových smluv (a býti tedy nevypověditelnou): státy mír uzavírající by musely jednou pro vždy vysloviti, že obchodněpoliticky navzájem nechtějí spolu zacházeti hůře nežli se všemi státy, jež v této válce zůstaly neutrálními. Jastrow potom theoreticky rozbírá námitky proti výhodnostní soustavě a historické zkušenosti a k závěru podotýká: Válka přivedila právě

Německu tak veliké odloučení od ostatního světa, tak veliké přeměny průmyslu, že nebude možno prohibiční soustavu skutečnostími danou rázem odstraniti a o ryze svobodnotržební politice uvažovati. V tom je dále v Německu shoda co do budoucí politiky zahraniční, aby se k dosavadním válečným spojencům vstoupilo v míru v poměr trvalý. Zaručiti však přednost Rakousko-Uhersku (Turecku atd.) předpokládá, že je něco, v čem přednost dáti lze, stoupenci sblížení tedy musí uznati, »že naše obchodní politika má nyní ochranných cel v jistém rozsahu potřebí, jen aby je naproti Rakousko-Uhersku mohla snížití«. Volba mezi celní ochranou a tržební svobodou byla během světových dějin odňata, zastancům svobodné tržby však se naskytuje možnost opuštěním bezvýjimečnosti výhodnostní klausule zachrániti její zásadu alespoň v obmezené míře pro budoucnost.\*)

(Dokončení.)

## **Příspěvky k dějinám vzniku a vývoje svépomocných a vzdělavacích snah českých v l. 1860—1873.**

K devadesátému výročí narození Vojty Náprstka.

**Václav Jíra.**

(Pokračování.)

### **VIII. Náprstek doma. — Průmyslové museum, knihovna a čítárna.**

Měly-li plány, s kterými plul Náprstek do Ameriky, pro náš šedivý úsudek ještě plno pestrých barev fantastických, mají předsevzetí a úkoly, na nichž se v duchu ustanovil brázdě oceán tentokrát na cestě domů, ráz mnohem konkrétnější a střízlivější. Lid, člověčenství, sociální rovnost, toť osy, a prostředky — vzdělání a blahobyť. A zde nalezneme i zdůvodnění pro jeho snahy o povzbuzení průmyslové činnosti.

Již na svých cestách Amerikou obracel zřetel nejen k ústavům vzdělavacím a humanitním, ale i k podnikům průmyslovým a vynálezům. Vrátiv se do Čech, snažil se Náprstek povznésti průmyslovou výrobu v Čechách, podnítiti české průmyslnictvo k intenzivnější práci nejen tím, že propagoval rozšíření vyššího a hlavně odborného, průmyslového vzdělání, nýbrž také, že snažil se ukázati nové prostředky, nové metody vyspělé techniky, kterou, jak bylo jeho přáním, měl si osvojiti každický český průmyslník (Scrp.).

\*) V poznámkách konečných uvádí Jastrow nestranný přehled literatury i projevů k otázce sblížení učiněných.

# Snahy o celní unii Rakousko-Uherska s Německem.

Dr. Jos. Gruber.

V.

(Pokračování.)

Vědecky nejpřednější místo v sbližovací literatuře zaujímá sborník, jejž redakcí Herknerovou vydal německý Spolek pro sociální politiku,\*) nikoliv arci jakožto propagační projev svůj, nýbrž ponechávaje autorům zastupovati výhradně své osobní stanovisko. Řídíc se jaksí zásadou, zde ne zcela místnou, že kdo dává rychle, dává dvakrát, publikace Herknerova pomíjí řadu důležitých momentů, některé odbyty jen velmi povšechně a zařazeny jiné s předmětem jen převolně souvisící, po osobní stránce pak není z nejčelnějších vůdčích hlav politické ekonomie německé zastoupen ani jediný, získány vesměs jen síly mladší. Výsledek pak ukázal, že bylo-li snad i tichým účelem publikace dáti vědecký podklad cílům a citům politickým, hospodářskovědecky se přes všechny theorie o možné hospodářské budoucnosti pouze velikých hospodářských obvodů nutnost, ba i jen nepochybná prospěšnost hospodářského sblížení Německa s naší monarchií dovoditi nedá. Je nyní příznačno, že právě rakouští národohospodáři jsou naveskrze horlivými stoupenci všeho, prakticky dosažitelného sblížení, zatím co právě oni spolupracovníci říšskoněmečtí, kteří se celkovým problémem zabývají a ne pouze jednotlivými podrobnostmi (Schumacher, Eulenburg), staví se ke sblížení chladně, ne-li přímo odmítavě. Všimněme si obšírněji dvou nejzákladnějších statí, Spiethhoffovy a Eulenburgovy.

V úvodní statí prof. něm. pražské university Artur Spiethhoff\*\*) vychází z these, že »dějinný vývoj se běře stálým rozšiřováním malých kruhů politických a hospodářských k velkým a vždy větším«; spětí národních hospodářství německého a rakousko-

\*) Die wirtschaftliche Annäherung zwischen dem Deutschen Reiche und seinen Verbündeten, Mnichov a Lipsko 1916, 2 díly. Sr. náš obšírný referát v úvodním článku Naší Doby 1916, str. 721 a referát Dr. K. Franzla v České Revui 1916, str. 513 a násl.

\*\*) Gründe für und wider einen deutsch-österreich-ungarischen Zollverband, str. 1—59.



uherského je ve shodě s tímto rysem všeobecného historického vývoje a jest tudíž již téměř od století na denním pořadu, ztroškotalo však dosud vždy o překážky politické, teprv nyní bude snad sblížení vynuceno potřebou politickou. Ryzí celní unie se zcela svobodným vnitřním trhem nepadá nyní ani v úvahu, jest však snažiti se alespoň o »celní svazek«, t. j. celněpolitické sblížení rozmnožením počtu předmětů cla prostých a obmezením ochrany, společným celním tarifem naproti ostatní cizině, k němuž by každá země mohla ve vzájemné dohodě vybírat zvláštní přírázky, a společným uzavíráním obchodních smluv s jinými státy. Spiethoff vykládá potom důvody, které pro sloučení v celní svaz mluví u Rakousko-Uherska, které u Německa, které u Uherska a konečně jaké jsou proti němu námitky. Pro Rakousko-Uhersko jest mu nepochybně, že pokračování dosavadní jeho obchodní politiky by znamenalo další zvýšení celní ochrany a podvázání vývoje exportu, obnovení obchodních smluv bylo by proto spojeno s takovými obtížemi, že se uzavření celního svazu s Německem stalo nezbytnou jejich náhradou. Sami průmyslníci již uznávají prospěšnost zmírnění celní ochrany a usnadnění dovozu, které by jak zvýšilo podnikatelskou energii rakouskou, tak i zlepšilo věcné podmínky výroby, zejména drahotu potravin a surovin. Celní svaz přivodil by také jak dělbu práce mezi naší monarchií a Německem — my bychom dodávali do Německa potraviny i produkty jiných výrob, pro něž máme výhodnější přirozené nebo historické podmínky — i vnitřní dělbu práce v průmyslu rakouském, větší specialisaci a technické i organizační zdokonalení. Také pro hospodářské naše styky s Balkánem je celní svaz jediným pro nás východiskem: kdežto stupeň našeho vývoje hospodářského nedopouštěl dosud ani agrárním balkánským státům nalézt u nás vydatnější odběratele ani nám dodávati jim značnější měrou své tovary — také jsme vlivem Uher byli s nimi rozkmotřeni politicky, s Rumunskem jsme vedli celní války, napětí se Srbskem bylo zostřováno naším odmítáním srbského vývozu a současným odpíráním volné cesty k moři — při celním svazku rakouskoněmeckém by prý zemědělský vývoz balkánský pro říšskoněmeckou obilní potřebu umožnil nám dobré politické styky s Balkánem i export tovarů našich na Balkán. Také naproti světovým mocnostem potřebuje naše monarchie společného s Německem postupu stejně jako je celní svaz nezbytným k posílení politického spojení, pro Rakousko prý nezbytného. Možnost jiných poli-

tických kombinací připouští Spiethoff jen pro Německo (dorozumění s Anglií a Ruskem), kdežto Schumacher i Eulenburg již všeobecněji uznávají, že přátelé dneška mohou býti nepřáteli zítra a naopak. Analogické otázky zodpovídá Spiethoff pro Německo: ono nezávisí tak na vzájemném obchodě jako Rakousko-Uhersko — německý vývoz do naší monarchie činil sice r. 1913 1104 mil. M a náš do Německa jen 827 mil. M, ale z celkového německého vývozu připadalo na vývoz k nám pouze 8%, kdežto z našeho celkového vývozu činil onen vývoz do Německa asi 40% — ale za to tím důležitější je pro Německo, aby tam bylo celním svazkem zamezeno hrozící uzavření vysokými cly, jež by zdražením výroby ohrozilo export i zhoršilo životní úroveň vracejícím se vojínům. Vzájemná dělba práce by na německý průmysl při větší energii a přizpůsobivosti jeho podnikatelů asi účinkovala ještě plodněji nežli na rakouský, a kryje-li dnes již Německo 50% rakouskouherského dovozu průmyslového, dlouhá jest řada průmyslových odvětví, která by se zrušením nebo zmírněním cla našla v Rakousku ještě rozšířenější odbytiště — z trhu 70 mil. obyvatelů stal by se trh 120 milionů.\*)

Spiethoff pomíjí však, že by zvětšený německý dovoz do Rakousko-Uherska nevytlačoval jen zboží cizího původu, nýbrž také a snad předem produkty rakouské.

Ale největší význam má německo-rakousko-uherský celní svazek pro německý »podnik jihovýchodní«: založení vlivového obvodu hospodářského od Severního moře k zálivu Perskému jest od téměř dvou desítek let tichým, nevysloveným cílem německé zahraniční politiky. Práce diplomatů posledních desítek let, která se veliké masse Němců jevila kolísavou a málo cílevědomou, »získává jednotnosti pouze společným jmenovatelem politiky orientální«... vskutku v tomto směru spočívá pro Německo jediná možnost ze své osamělosti uprostřed Evropy vzduchu nabratí a založení souvislý hospodářský obvod, nezávisle na milosti a závislosti ústředních mocností přístupný«... Německo, jež věru nemá nadbytek politických přátel — uvádíme stále myšlenky Spiethoffovy — »nebude mít ani volby, které hospodářské styky chce pěstovati« a v popředí postaviti, a kdyby si nezajistilo budoucnost tímto jihovýchodním spojením, zameškalo by největší příležitost, která se mu

\*) Zde hned připomínáme, že říšskoněmečtí autoři daleko kritičtěji zdůrazňují rozdíly konsumpční způsobilosti v Německu a v Rakousko-Uhersku nebo dokonce na Balkáně a v Orientě, takže pouhé mechanické sčítání by vedlo k závěrům nesprávným.

v oboru vnější politiky kdy naskytla a vůbec naskytnouti může. A může-li dle Spiethoffa Rakousko-Uhersko zjednat si dobré hospodářské styky s Balkánem pouze celním svazem s Německem, je nezbytnou součástí velkého »jihovýchodního podniku« říšsko-německého úzké hospodářské spoluzití s Rakouskem. »Všechna německá zahraniční politika posledních 20 let, vzbuzená nepřátelství a přinesené oběti musily by se jeviti nesmyslnými, kdyby nebyl společně s dunajskou monarchií a tureckou říší založen onen mocenský kruh, jakého je potřeba k udržení se proti mocnostem světovým.« Jenom Rakousko-Uhersko a Turecko poskytují k tomu cíli území bezprostředně připojená a Rakousko-Uhersko poskytuje nadto připojení k národním soukmenovcům. Není potřeba se obávati, že by třenice, jež by z celního svazu nezbytně vzcházely, ohrožovaly svazek politický — naopak třebas i mezi spojení zůstaly hospodářské protivy, jakési rodinné spolupůsobení a makavé prospěchy obou říší byly by silným jeho zpevněním, a to právě jest — také dle jiného Spiethoffova projevu\*) — otázkou pro Němce rakouské a zvláště české nejdůležitější. Tento politický význam projevil by se hlavně v tom, že by celním svazem získány byly politickému svazku německorakouskému národnosti, jemu v Rakousko-Uhersku dosud nepřátelské, tedy zvláště Slované — kromě Chorvatů, jichž prý stejně jako Němců a Maďarů pro dvojspolek teprv získávají netřeba — Slované habsburští stojí pak zvlášť blízko Slovanům balkánským i jest hospodářské sblížení Rakousko-Uherska s Německem a získání Slovanů habsburských předpokladem pro dobrý politický poměr naší říše k Jihoslovanům balkánským.\*\*)

\*) Článek »Deutsch-österreichisch-ungarischer Zollverband« v Bohemii 24. prosince 1915.

\*\*) »Zvláštní slova«, a velmi nemilostivá, věnuje Spiethoff Uhrám: Vášnivá upřílišená touha Uher po osamostatnění politickém byla jednáním sebevražedným, zneuznáním světopolitických zápasů a ohroženého postavení dvojmonarchie, teprv válečné zkušenosti přiměly a přimějí k obratu. Snaha po hospodářském osamostatnění vyvolala oběti plnou politiku průmyslovou, ale doba zdařilého přestění průmyslu již přešla, »Uhry stojí přes všechnu průmyslovou politiku se svými 13·40/0 osob v hornictví a průmyslu výdělkově činných daleko na konci států politicky úlohu hrajících; dle jejich hospodářského rozvrstvení lze je postaviti v čelo států balkánských«, nové podniky vyvolány byly z velké části cizozemskými lidmi a kapitály, velikou brzdou jest nedostatek způsobilých dělníků, jichž výchova se přirozeně může dít jen zdlouhavě, na vysokém technickém stupni nejsou leč vedlejší živnosti zemědělské, mlynářství, cukrovarství a lihovarství, celkem je však uherský průmysl »bídným, nedokrevným, umělým produktem bez životní síly a vzrůstové energie« — uherské průmyslové politice chybí poslední prostředek, ochranná cla proti Rakousku, ale ta by znamenala současně i zemědělská mezicla Rakouska proti Uhrám. Soběstačné cíle mohou dnes s úspěchem sledovati jen zcela velké kruhy politické.



Proti celnímu svazu shledává Spiethoff hlavně dvě námitky: jednak obavu před zdrcující soutěží mocnějších výrobních odvětví spojeneckého státu, jednak potřebu uhájiti cenné obchodněpolitické vztahy k jiným státům. První tíže váží pro Rakousko-Uhersko, druhá pro Německo, proti první námitce jsou však ochranou mezicla, arci postupně odbourávaná, a kartely podnikatelů, druhé obavě lze čeliti společným vnějším tarifem a společným uzavíráním smluv obchodních. Vážnější obtíží jest však znehodnocená měna rakousko-uherská; pro hospodářské sbratření jest pevná měna předpokladem samozřejmým a nezbytným, naše vlády by se musily zavázati německou měnu samy nebo skrze banku Rakouskouherskou v určitých cenách vydávati a kupovati.

K podstatně jiným výsledkům dochází lipský profesor Dr. Fr. Eulenburg v obsáhlém pojednání, které jak vzhledem k pečlivému sebrání a důkladnému zpracování materiálu, tak vzhledem k bystrosti úsudku a všestrannosti závěrů musí býti nazváno perlou knihy.\*) Vytýká, že v dosavadních projevech většinou hlavní úlohu hraje argument politický, zatím co by měly býti v popředí posunuty otázky hospodářské. Jsou-li i budoucí hospodářské vztahy národů po válce dnes ještě nejisté a nastane-li snad odbočení leckterých vztahů obchodních, finanční závislosti a pod., přece dlužno při přetřásání všelikých hospodářských problémů vycházeti od poměrů dosavadních. Eulenburg probírá pak jednotlivé možné formy sblížení. Úplná celní unie odpadá naprosto. Celnímu svazu s čarou mezicelní překáží, že by potom snad i Uhry požadovaly opět i vnitřní celní čáru mezi sebou a Rakouskem, podstatné překážky by působilo určení výšku tarifu vnějšího (vždyť přece potřeba ochrany jest u průmyslu německého a u rakouského zcela rozdílná) i vnitřní čáry celní, jejíž sazby se prý mají dle názorů stoupenců svazu postupně zmirňovati, jak by se rakouský průmysl postupně přizpůsoboval německému. Avšak, praví Eulenburg, toto stupňovité snižování by pozbylo smyslu, kdyby vnější tarif po celou tu dobu nezůstal týž; dále jest nemožno chtít průmysl na mnoho let dle téhož schematu vychovávat, nezůstávají-li také výrobní podmínky stejnými, a výhoda velikého trhu i uzavřeného hospodářského obvodu by se z části opět ztratila, protože by Německo a Rakousko-Uhersko byly pak ve skutečnosti přece

\*) Die Stellung der deutschen Industrie zum wirtschaftlichen Zweibund v díle II., str. 1—127.

dva celní obvody. Také soustava ryzích předností i americká soustava reciprocity se nehodí jednak svou složitostí, jednak obtížemi v poměru k cizině. Nejvýhodnější by tedy byla stará metoda tarifní smlouvy s nepodmíněnou výhodnostní klausulí, která by se však mohla zdokonaliti v leckterých směrech (přizpůsobení v tarifování jednotlivých položek, stejnoměrné provádění tarifní politiky, ujednacení klasifikace zboží s odstraněním tarifních disparit, tarifů směrových i zvláštních tarifů drah soukromých, ulehčení zušlechťovacího řízení a průvozu na Balkán a pod.). Eulenburg spatřuje prostředek hospodářského sblížení ani ne tak v dohodách celnětarifních, nýbrž v opatřeních mimocelních. Ani otázku, zdali by německý průmysl měl z hospodářskopolitického připojení naveskrze prospěch, nelze zodpovědět jednotně: pochází-li již dnes polovice všech průmyslových výrobků do Rakouska dovážených z Německa, bude těžko zde ještě něco více dosáhnouti na úkor cizí soutěže, která dodává do Rakouska většinou zboží, v němž Německo dodavatelem býti nemůže (suroviny, speciální stroje, přepykové zboží a pod.). Pro uhelný vývoz, pro průmysl kožený, kovový a strojnický byly by při snížení dovozných cel do Rakouska velmi příznivé vyhlídky, aniž by naopak zejména při strojnictví bylo lze čekat také zvýšení rakouského vývozu do Německa, zato by měly nepříznivý trh v Rakousko-Uhersku tak zv. těžké průmysly a některá odvětví textilnictví, chemického průmyslu, potravních živností a elektrotechniky. Rakouskému průmyslu však jde o alternativu: buď žádnou nebo jen skrovnou ochranu proti cizímu dovozu vůbec, anebo jestliže dostatečnou ochranu, tedy arci především proti průmyslu německému. Avšak celní svaz, při němž by celní sazby rakousko-uherské nedoznávaly v podstatných kusech snížení nebo doznaly dokonce zásadně zvýšení, byl by opět pro německý průmysl v jeho celku nepřijatelný. Počítá-li se dále na převádění německých kapitálů do Rakouska-Uherska, žádal by zájem tohoto kapitálu ihned vysokého a bezpečného zúročení, jaké by zaručeno bylo daleko spíše při celní ochraně, než kdyby německá soutěž tísnila rakouský průmysl a snižovala jeho rentabilitu. Nejdůležitější otázkou Eulenburgovi jest, jak nejlépe a nejtrvaleji zaručiti, aby rakouský průmysl a rakouské národní hospodářství bylo posíleno, hospodářské třenice mezi oběma státy pro budoucnost co možná zamezeny a německému průmyslu stupňováním hospodářské výkonnosti a produktivních sil Rakouska i potřeb jeho obyvatelstva zjednán snadnější odbyt — k tomu

všemu však nejlépe poslouží pouhá tarifní smlouva na zmíněném již rozšířeném podkladě.

Základní myšlenkou Eulenburgova šetření je však vždy a všude, že trh rakouskouherský jest pro německý průmysl vždy toliko jednou možností mezi mnoha jinými, že i Balkán a Orient nemohou ani kupní silou ani počtem obyvatelstva poskytnouti Německu náhradu za ztrátu jiných trhů a že jest životní otázkou, aby německý průmysl při své silné potřebě exportovati všude požíval největších výhod, i musí tudíž i Německo samo celní výhody všude poskytovat: vývoz celotovarů do jižní Afriky činil v posledních letech 700 mil. M, do Rakousko-Uherska jen 530 mil., do Ruska odbylo Německo téměř za 600, do Anglie za víc než 870, do Francie, Italie a Švýcarska dohromady za víc než 1000 mil. M — právě na vývozu celotovarů však nejvíce záleží a Rakousko-Uhersko by úbytek exportu do jiných zemí nemohlo nahraditi. Rakousko-Uhersko zůstane hospodářsky vždy jen »zemí obmezených možností«, pro jeho moderní hospodářský vývoj jsou nepříznivé jak přirozené výrobní síly monarchie (nedostatek uhlí a rud, nepříznivé cesty dopravní), tak poměry obyvatelstva, stav techniky, kapitálové zásoby, drahotní poměry i momenty politické, takže jest nepravděpodobno, že by Rakousko-Uhersko vůbec kdy mohlo dosíci průmyslové výše Německa.

Také v referátech, věnovaných sousedům a spojencům jihovýchodním, pozorujeme, že říšskoněmecký autor je střízlivější nežli zahraniční. Hallský universitní profesor Kurt Wiedenfeld počíná své zevrubné pojednání o německotureckých hospodářských vztazích a možnostech jejich rozvoje konstatováním, že nekonečně silněji nežli hospodářské byly to politické, státněmocenské zájmy, jež Německo přiměly nasaditi své síly k posílení Turecka. Ani v budoucnosti prý nebude o mnoho jinak: již samy dopravní poměry mezi Tureckem a Německem nejsou právě příznivé, na př. u srovnání s Itálií nebo Řeckem, co do námořního spojení je Turecko pro Němce v pozadí a pozemní cesta přes Dunaj a Balkán nemá hospodářsky dávno již rozhodujícího významu. V Turecku není silnějších německých osad, jimž by ve vzájemných hospodářských stycích mezi starou a novou vlastí připadla pozoruhodnější úloha — v Syrii a Palestýně je všeho všudy na 2000 Němců v městech a vesnicích a jsou tak stísněni, že se u nich uplatňují dokonce snahy vystěhovalecké — v plavebním spojení je na prvním místě Anglie, za níž následují mocnosti středomoř-



ské — Italie, Řecko i Rakousko (Terst) a Francie (Marseille) —, kdežto Německo je předstiženo i Ruskem, a vzájemný obchod s Tureckem (německý dovoz z Turecka 70 mil. M a vývoz do Turecka 98 mil. M. v r. 1913) nečiní ani 1% celkové zahraniční tržby německé a celková kapitálová uložení německá v Turecku páčí Wiedenfeld nanejvýš na 1 miliardu M, sotva polovice toho, co tam má uloženo Francie: v této miliardě pak připadá asi 500 mil. M na státní dluhopisy, asi 225 mil. M na železnice (anatolské dráhy a dráha bagdadská) a 250—300 mil M na ostatní podniky (podzemní dráhu cařihradskou, elektrickou tramway Stambul-Pera, obchody zejména s koberci v Cařihradě, Smyrně, Jerusalemě a syrských přístavech, v Aleppu a Bagdadě), ale všude německý kupec stojí za anglickým. Vlastním cílem Německa musí tedy býti politické posílení Turecka, všechna hospodářská opatření nejsou tudíž leč jen prostředek k cíli, Německo musí předem hledět přivést Turecku kapitály (železniční a přístavní zařízení, průmyslové a hospodářské stroje a pod.) i lidi, kteří by Turky naučili s těmito výrobními činiteli technicky zacházeti, i prozíravé podnikatele, a co jest nejdůležitější, pomáhati jim v hospodářských jejich snahách nepřímou, cestou ne-hospodářskou, účastí na nové vnitřní úpravě jejich kultury, především tedy jejich školství, a zde opět ne zřizováním nových vlastních škol německých, nýbrž pozvolným zaváděním německé řeči jakožto z cizích nejdůležitější na školách tureckých a vštěpováním vážnosti před německými výkony kulturními. Naproti této formě hospodářské vzájemnosti ustupuje úprava obchodních styků vzájemných do pozadí; dokonce by doznalo těžkých zklamání očekávati, že se tu na turecké půdě snad rychle a ve velkém rozsahu naskytne náhrada za úbytky, jež nyní za války četné průmyslové obory německé utrpěly ve svém odbytu zahraničním. Tedy skeptický hlas co do připojení Turecka v hospodářské sblížení středoevropské a co do nadějí v dalekosáhlé podnícení zahraniční tržby obou velmocí středu tímto přičleněním — naopak žádné poškození tureckých zájmů výrobních snížením cel, stejně jako by Turecko nezískalo nějakou celní přednost v Německu, protože jeho nejdůležitější vývozní zboží, bavlna, jde beztoho beze cla a u tabáku a koberců clo nepadá na váhu.\*)

\*) Co do Bulharska, pojal vydavatel *faute de mieux* ve sborník německý překlad, původně ve Frankf. Zeitung z 8. a 9. října 1915 uveřejněný, pamětního spisu bulharské vlády o připojení se Bulharska ke středním mocnostem a k Turecku počátkem října 1915 bulharskou vládou ve 20.000 výtis-

V krátké posléze stati Dr. D. Rottmann v Bukurešti pláduje pro hospodářské sblížení středních mocností s Rumunskem, k němuž prý se Rakousko-Uhersko — autor neříká, zda vláda, či toliko tuzemští horlivci sblížovací — již častěji obrátilo s návrhem o připojení se k eventuelnímu hospodářskému sblížení středoevropskému nebo alespoň k Rakousko-Uhersku; návrh byl prý však vždy z Rumunska odmítnut z důvodů politických.\*)

(Dokončení.)

## O reformě občanského práva.

Podává prof. Dr. jur. Jan Krčmář.

### I. Všeobecné poznámky.

1. Určení thematu (pojem reformy občanského práva). 2. Důvody a cíle reformy.
3. Postup reformy. 4. Ráz reformovaného práva. 5. Úkol dalšího pojednání.

### II. Část zvláštní.

6. O osobách a právech osobních. 7. O právech věcných. 8. O právech obligacních. 9. O právech rodinných. 10. O právu dědickém. 11. Ustanovení všeobecné povahy.

### I.

1. V nedávné době, jež spadá takřka v jedno s dobou trvání války a bezparlamentní vlády, dožili jsme se důležitých a četných změn právní větve, kterou nazýváme obecným právem soukromým či právem občanským. Bylo by na snadě shrnouti veškeré předpisy obsahující takové změny pod pojem předpisů reformujících právo občanské a všechny právodárné akty obsahující takové předpisy pod pojem reforem práva občanského. Než nebudeme v dalším postupu užívatí těchto pojmů ve smyslu tak širokém a jednajíce o reformě práva občanského obrátíme pozornost ke třem částečným novelám k občanskému zákoníku (císařská nařízení ze dne 12. října 1914, č. 275 ř. z.; ze dne 22. července 1915, č. 208

cích po obcích bulharských rozšířeného. Spis přirozeně jednostranný, populární a agitační dovozuje, že hospodářský život Bulharska jest nerozlučně spojen s Tureckem, Německem a Rakousko-Uherskem a že netoliko macedonská otázka, nýbrž i nutné zajištění dunajské plavební cesty vykazují Bulharsku místo po boku mocností ústředních.

\*) Rottmann jako výhody tohoto sblížení pro střední mocnosti vykládá především možnost zásobování Německa obilím a petrolejem i ukládání kapitálových přebytků v Rumunsku, nezbytným toho předpokladem je prý však vydatné snížení průplavních poplatků uherských v Železných vratech dunajských, které prý vzbudily v Rumunsku mnoho zlé krve a vyvolaly obsáhlou literaturu. Technické úpravy neměly prý žádoucího výsledku a nepřinesly plavbě žádného prospěchu, hmotné obtíže jsou dnes ještě větší nežli před započatím splavňovacích prací, bezohledné a protismluvné výnosy uherské vlády zraňují prý rumunské sebevědomí nařízením výhradního užívání maďarského jazyka a převysoké poplatky Železných vrat zdrazují dunajskou plavbu tak, že se vyplácí voziti zboží do Turecka a Rumunska i z Německa místo po Dunaji přes Hamburk, Gibraltar a Středozemní moře. Silná to sprcha pro ty, kdož v Dunaji spatřovali již budoucí velkodopravní dráhu ze srdce Evropy do Orientu.

# Snahy o celní unii Rakousko-Uherska s Německem.

Dr. Jos. Gruber.

## VI.

(Dokončení.)

Zbývá nám konečně pro dnešní všeobecnou přehledku hlava historické školy národohospodářské v Německu, Gustav Schmoller.\*). Po historickém přehledu o německém celním spolku a období 1879—1906 dospívá Schmoller k názoru, že dnes není potřeba usnášeti se pevně o celním spolku, že prozatím dlužno se domáhati jen celní přednosti mezi oběma říšemi buď v podobné formě jako roku 1853, buď v podobě celního tarifu trojstupňovitého, jaký platí navzájem mezi některými státy středoamerickými a mezi Spojenými státy a Kubou i Brázií.\*\*). Necht se prý sebe větší důraz klade na německý obchod s jinými státy, na potřebu otevřené cesty do Anglie a jejích kolonií, do Severní a Jižní Ameriky, do Číny a Japonska, obchod s Rakousko-Uherskem má zvláštní význam proto, že jakožto sousední je také nejbezpečnějším a méně podléhá poruchám nežli trh vzdálený i že naše monarchie má sice menší kupní sílu nežli Anglie, ale mnohem větší nežli na př. Rusko a Itálie. Sblížení s naší monarchií přibližuje Německo k ideálu jednotného trhu o 120 milionech lidí, a co znamená vnitřní trh, naučily nás dějiny celního spolku. Gustav Schmoller nedbaje a nevypovídaje se s námitkami Schumacherymi a Eulenburgovými blouzní znovu, že s uzavřením přednostní smlouvy rozleje se mezi oběma říšemi mnohem obsáhleji nežli dosud občasné nebo trvale přívál německé inteligence a techniky i německého kapitálu do Rakousko-Uherska a rak.-uher-

\*) Statē Die Handels- und Zollannäherung Mitteleuropas v N. Fr. Pr. 25. března, 2., 9. a 16. dubna 1915 a v Jahrbuch für Gesetzgebung und Verwaltung, 1916, 2. sešit.

\*\*) Byl by tu generální tarif, který platí, není-li mezi tuzemskem a cizinou žádné smlouvy; všeobecný výhodnostní tarif, v němž sneseny jsou výsledky smluv s většinou jiných států a který tudíž platí pro všechny cizí státy smluvní, konečně třetí tarif přednostní s dalšími většími koncesemi, poskytnutý však jen sousedním a zvláště spřáteleným státům.



ských dělníků a umělců do Německa,\*) německá energie a preciznost pronikne do Rakouska a obmezí obchodně škodlivou pohodlnost a prosadí se i nedosažitelné dosud reformy správy, dopravnictví, průmyslové a úvěrní organizace, mezi národním hospodářstvím německým a rakouským nastane (jako dosud mezi německým a anglickým) dělba práce, čím více pak tato pronikne a prospěšnou se ukáže, tím více bude moci do pozadí ustoupiti přání po zvláštní ochraně celní. Kdo prý v Rakousku nevěří, že sblížení bude na habsburskou monarchii účinkovati tak příznivě, jako kdysi připojení jižního Německa k Prusku 1838—1840 pro Jihoněmce, vstup do celního spolku 1852 pro Hanoversko a vstup Elsasko-Lotrinska 1872 pro Německo; kdo nevěří, že se lidé takovými velikými opatřeními změní a že poněkud zvýšená soutěž obrátí se ve zvýšené úsilí a vyšší organizaci, ten musí v Rakousko-Uhersku býti odpůrcem celního sblížení, »je to stanovisko pesimisty, jenž nevěří ve vnitřní pokrok«; kdo naopak pokládá za pravděpodobno, že rakouské a uherské národní hospodářství při talentovaných národních živlech, bohaté půdě, příznivé zeměpisné poloze právě bližším stykem s Německem bude činiti veliké vnitřní pokroky, ten bude směle požadovati sblížení. Avšak, »kdo bude míti pravdu, může ovšem poučiti teprv budoucnost«. Tedy vlastně jen slova, slova, slova, jakých u vždy poněkud frásovitého Schmollera nikdy nebyl nedostatek. Arci vedle hospodářských u Schmollera rozhodují též důsledky politické.\*\*)

\*) Je pro nás prý velmi dobře, změní-li se naše vystěhovalectví zámořské ve vystěhovalectví do Německa — naším cílem arci musí býti jakékoliv vystěhovalectví vůbec učiniti zbytečným.

\*\*) Kritičtější v témž Jahrbuchu Herkner rozbírá otázku, může-li Německo svůj dosavadní vývoz do Rakousko-Uherska stupňovati tak, aby se mu tím učinily snesitelnými jeho ztráty v obchodních stycích s Anglií, aniž by se však zároveň nepoškodil rakouský průmysl, který je ze čtyř pětín v rukou německých a tvoří páteř státních financí a tedy i branné moci rakouské. Celkový obchod Německa s Rakouskem, Balkánem i Tureckem činil při vypuknutí války asi  $2\frac{1}{2}$  miliardy, z čehož téměř 2 miliardy připadaly jenom na Rakousko-Uhersko, podaří-li se mocnostem středu vyllačiti z Turecka Anglii, Francii a Itálii, bude to zisk, vývoz i dovoz počítaje, asi 450 mil M, postupem času dá se obchod Německa se spojenci stupňovati snad o miliardu a výše, tedy asi k sumě  $3\frac{1}{2}$ —4 miliard, hospodářské sblížovací snahy by tedy mohly zabezpečiti Německu prozatím jen šestinu či pětinu jeho dosavadní tržby zahraniční (21 miliard), činí-li obchod Německa s ostatními díly světa  $7\frac{1}{4}$  miliardy a Anglií  $2\frac{1}{3}$  miliardy M, zůstávala by při budoucí hospodářské válce s Anglií celá polovice německé zahraniční tržby stále ještě na ní závislá. Sblížení tedy předpokládá, že nebude na překážku jednak zvětšení a zaokrouhlení německých kolonií v Africe, jednak dohodu s Anglií, která by Německu opět otevřela námořní obchod i kolonie vůbec — velký obchodní ruch atlantický jest pravou životní otázkou Německa.

V dosavadní příkré jednostrannosti literatury unionistické jest — vedle některých socialistických projevů\*) — jedinou výjimkou Diehl,\*\*) proti jehož odmítavému stanovisku k celnímu svazu německorakouskému námi již vyličenému\*\*\*) Philippovich ve své recenzi†) vzmožil se v celku jen na výtku užité namnoze zastaralého materiálu, dnes již nepřipadného. Diehl (podobně jako později Schumacher a Eulenburg) chce přesně lišiti stanovisko hospodářské od politického, s hospodářského pak stejně jako Eulenburg, Below a jiní potírá nyní tak oblíbené srovnávání počtu čtverečních kilometrů a obyvatelstva: velký různorodý konglomerát jest méně rozhodným nežli hospodářská uzavřenost a jednota, »i malý stát může býti nebo státi se mocí světovou, představuje-li v sobě sám silnou a jednolitou hospodářskou potenci, kdežto umělé sváření více zemí s hospodářsky odlišnými zájmy mnohem méně tvoří stát světový«. Vskutku pak mezi Německem a Rakousko-Uherskem není shody zájmů ani agrárních ani průmyslových, celní svaz s mezicelní čarou, při níž musejí býti tak silné výjimky, nemá smyslu, celní sazby německé a rakouské jsou příliš rozličné, aby se mohlo docíliti stejnoměrnosti, srovnání s celním spolkem kulhá, protože chybí tu konečný cíl jednotného státu národního, konečně jsou i potíže v oboru politiky měnné a finanční, daňové a kartelové, sociální a dopravní. Diehl je proto pro revizovanou obchodní smlouvu s dalším ještě rozšířením dnes již obsáhlé celní svobody pro suroviny a pomocné látky i s dalším vzájemným snížením celních sazeb na mnohé výrobky agrární a průmyslové i celotovary. Opomenul-li Diehl, jak mu vytýká Eulenburg, poukázati, že Rakousko-Uhersko může pro Německo znamenati toliko »jeden vztah vedle jiných«, nahradil to v novější brožurě,††) v níž zdůrazňuje, že Německo, nechce-li klesnouti na stupeň živořícího hospodářského malostátu, musí tvořit článek hospodářství světového a hledět, byť i za tuhých bojů, udržeti své místo na trhu světovém, i že by bylo nanejvýš povážливо, spo-

\*) Srv. referát o brožurě Kautského str. 158 t. I. O stanovisku sociální demokracie německé a rakouské zmíníme se zevrubně později.

\*\*) Zur Frage eines Zollbündnisses zwischen Deutschland und Österreich-Ungarn von Karl Diehl, Freiburg i. B.; Jena 1915, stran 50. Vyšlo již druhé nezměněné vydání.

\*\*\*) Sr. str. 254 t. I. ročn. 1915.

†) Weltwirtschaftliches Archiv, 1915, I; str. 469.

††) Deutschland als geschlossener Handelsstaat im Kriege, řeč proslovená o slavnosti císařových narozenin dne 27. ledna 1916 v aule freiburské university, Štuttgart a Berlín 1916, stran 38; sr. zvl. str. 31—32.

jením s národy hospodářsky ještě málo vyvinutými vydávati v šanc připojení k národům ekonomicky silným, že tedy musí po válce býti úkolem Německa, znovu navázati styky světohospodářské. I kdyby se pak, celní svaz, jež pokládá znovů za nemožný pro základní prérůznost hospodářských poměrů obou zemí, uskutečnil, nebo kdyby se podařily i více méně blouznivé projekty sblížení ještě většího se státy balkánskými, nedosáhlo by se ani potom hospodářské samostatnosti.

Snad smíme otisknouti alespoň to, co jako závěrečný úsudek o dosavadní literatuře sblížovací napsal v listopadu 1915 (od té doby vyšel jako pozoruhodnější publikace jen sborník Herknerův, o němž však v podstatě platí totéž) Eulenburg: Spisy nezapírají, že byly napsány za války, stojí proto zcela pod dojmem bezprostředních událostí; nabývají tím sice jednotnosti, přesvědčivosti a vzletu, avšak na úkor nepředpojatých, prozíravých perspektiv, jsou proto i v leckterých směrech hodně předčasny, jen plodem okamžiku a jen pro okamžik zrozeny, kdežto věda si má svůj kladný, kritický smysl co možná zachovati. Politický velká část vývodů je velmi krátkozraká a bez perspektiv do budoucnosti. Jest nanejvýš pravděnepodobno, že dnešní politická konstelace dlouho potrvá: národové, prosti zde vši sentimentálnosti, mívají na štěstí jen velmi krátkou paměť pro svá nepřátelství jako přátelství (zažili jsme jen v nedávné minulosti trojí úplnou přeorientaci na Balkáně, odbočení Italie od trojspolku, nový spolek Japonska s bývalým úhlavním nepřitelem Ruskem), a kladné zájmy dohody příliš se rozcházejí, aby byla mezi nimi možná trvalá soudržnost, spojenecká hodnota Německa po válce stoupne, takže dnešní politická konstelace se tak hned opakovati nebude, takže pouze na ní základů pro trvalo budovati nelze. Stejně má se věc i hospodářsky: myšlenka o hrozících světových říších není nová, ale prozatím je do protiněmecké ligy ještě daleko. Zatlačiti Německo z mezinárodního trhu se snáze řekne, nežli vykoná, zejména jest úplně vyloučeno, že by nás z neutrálních průmyslových odbytišť mohla vytlačiti Anglie, jejíž obyvatelstvo nečítá leč 40—50 milionů a která nemá proletářské armády rezervní pro výrobky, jež by vedle dosavadních ještě na trh hoditi mohla; daleko nebezpečnějším jest budoucí rozvoj Spojených států, ne pro ilusorní a v důsledcích nenebezpečné celněpolitické sloučení s ostatní Amerikou, nýbrž spíše pro hospodářský rozmach svého průmyslu a především pro své finanční osamostatnění a pro příští drahotu.



úvěru v Evropě. Hospodářské, nikoliv hospodářskopolitické budou prostředky, jichž musí použití Německo, aby svůj trh rozšířilo: německý kupec, průmyslník, technik, bankéř je toho průkopníkem, nikoliv celní úředník s tarify, na něž politikové především myslí, v budoucnosti přijde předem na proniknutí soukromohospodářské, nikoliv na svazek obchodněpolitický. Budeme-li však předcházeti obchodněpolitickým sloučením, bude náklonnost k tomu v jiných státech podstatně posílena, a to je naprosto proti zájmům Německa, protože ani Rakousko-Uhersko ani Střední Evropa nemohou představovati náhradu za jinaké ztráty. »Na jedinou kartu Orientu nemůžeme všechno sázeti,« pro Německo je na prvním místě problém světohospodářský, a bylo by ve všech směrech nanejvýš osudno, kdybychom se po válce ihned chtěli obchodněpoliticky trvale vázati, kde politické a hospodářské kombinace ještě vůbec nemůžeme přehlednouti... Pokládáme proto pro Německo jako pro Rakousko-Uhersko sebeurčení rozhodovací volnosti za nutnost politickou a hospodářskou... společné uzavírání obchodních smluv, jež bývá doporučováno, znamená nikoliv usnadnění, nýbrž zcela podstatné ztížení a zdržování«.

Dodáváme, že se tomuto střízlivému hlasu vynikajícího německého národohospodáře a jednoho z uznaně nejlepších znalců sbližovacího problému rakouskoněmeckého nedostalo odezvy ani jediným z přčetných heslovitých stoupenců celní unie.\*)

## O reformě občanského práva.

Podává prof. Dr. jur. Jan Krčmář.

(Pokračování.)

Přes snahy, které měli, a výsledky, ku kterým dospěli ti, kdo zastávali, že v právu rakouském zásadní accessorický ráz práva zástavního (podstatová jeho souvislost s pohledávkou) jest aspoň v právu hypotekárním setřen potud, že zánikem pohledávky právo hypotekární naveskrz nezaniká, a přes ustanovení zákonů o konversi hypotekárních pohledávek, vedla na poli úvěrního hospo-

\*) Ve »Weltwirtschaftliches Archiv«, říjen 1916, uveřejnil prof. Dr. Fr. Eulenburg další kritický rozbor sbližovací literatury pod názvem »Weitere Literatur über die wirtschaftl. Annäherung von Mitteleuropa« (str. 394—420), v němž zabývá se především sborníkem Spolku pro sociální politiku, avšak i spisky Gürtlerovými, Kautského, Szterenyiho, Pályiho, Rennerovým a j., k závěru výmluvně podotýká, že »především s německé strany bylo čím dále tím více do hospodářského vína nalito značně vody«. Stručnou charakteristiku jednotlivých spisů a pojednání podal Landauer ve spisku »Literatur zur Frage der deutsch-österreich. Wirtschaftsannäherung«, Jena 1916, VI. a 63 stran.